

WORKING PAPER č. 03/2009

Dopad finanční a hospodářské krize na ekonomizaci soutěžní politiky Evropské unie

Václav Šmejkal

červen 2009

Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky
Research Centre for Competitiveness of Czech Economy

Řada studií Working Papers Centra výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky je vydávána s podporou projektu MŠMT výzkumná centra 1M0524.

ISSN 1801-4496

Vedoucí: prof. Ing. Antonín Slaný, CSc., Lipová 41a, 602 00 Brno,
e-mail: slany@econ.muni.cz, tel.: +420 549491111

SOUČASNÁ KRIZE A SOUTĚŽNÍ POLITIKA EU

Abstract:

Competition policy and law of the European Union are animated by a dispute as to what objective(s) should they follow. Debate between liberals supporting that competition has to deliver higher efficiency and consumer welfare and on the opposite side of those who consider anti-trust as a means of achieving broader policy goals (not only efficiency and welfare, but also employment, GDP growth and competitiveness, etc.) has been going on in the EU at least since the beginning of the decade. The current economic-political situation, however, exacerbated it and raised the question about the future direction of antitrust in the EU. The first part of the paper deals with the changed place of competition in the primary EU law, which is due to pressure of French President N. Sarkozy at the time of finalization of the text of the Treaty of Lisbon. In the next chapter a historical excursion is offered, which locates the current debate on the focus of competition policy into the whole development of competition policy and law in the integrating Europe. This chapter explains what formed competition policy and law in the EU and what objectives they historically followed up to the present days. The third part is devoted to the analyses of debate within the EU at the turn of 2008 and 2009 when the EU shaped its response to the current financial and economic crisis and when there was the greatest danger that certain standards of protection of competition could be sacrificed to the current politico-economic needs of individual countries. The conclusion, based on this analysis, expresses the belief that the legal anchor of the current practice of application of competition policy and law are sufficiently flexible to deal with claims of the current crisis without any need for fundamental change. However, long-term threat consists in making some aspects of competition policy (in particular the control of State aid and merger) subject to the economic and industrial policy of the most influential EU member-countries.

Abstrakt:

V soutěžní politice a právu Evropské unie probíhá spor o to, jakému cíli by měly sloužit. Debata zastánců liberálního pojetí, podle něhož má hospodářská soutěž přinášet vyšší efektivitu a spotřebitelský blahobyť, a z druhé strany těch, kteří pojmají soutěž jako prostředek dosahování obecnějších politických cílů (nejen efektivita a blahobyť, ale i zaměstnanost, růst HDP a konkurenceschopnosti atd.), probíhala v EU nejméně od začátku desetiletí. Současná ekonomicko-politická situace ji však vyhrtila a nastolila otázky o dalším směřování anti-trustu v EU. Studie se nejprve věnuje částečně novému ukotvení soutěže

v primárním právu EU, které je důsledkem tlaku francouzského prezidenta N. Sarkozyho v době finalizace textu Lisabonské smlouvy. Další část přináší historický exkurz, který zasazuje současnou debatu o zacílení politiky hospodářské soutěže do celého vývoje soutěžní politiky a práva integrující se Evropy. V této části je vysvětleno, čím byly soutěžní politika a právo v EU formovány a jaké cíle historicky sledovaly až do současných dnů. Ve třetí části se studie věnuje debatě uvnitř EU na přelomu let 2008 a 2009, kdy se formovala odpověď EU na současnou finanční a hospodářskou krizi a hrozilo největší nebezpečí, že budou některé standardy ochrany hospodářské soutěže obětovány aktuálním politicko-ekonomickým potřebám jednotlivých zemí. V závěru je na základě provedené analýzy vyjádřeno přesvědčení, že právní základ i dosavadní aplikační praxe soutěžní politiky a práva EU jsou dostatečně plastické a flexibilní na to, aby se vyrovnaly s nároky současné krize bez nutnosti zásadní změn. Hrozbou je však dlouhodobé podřízení některých aspektů soutěžní politiky (zejména kontrola státní pomoci a fúzí) hospodářsko-průmyslové politice nejlivnějších členských zemí EU.

Recenzoval:
prof. Ing. Milan Žák, CSc.

1. ÚVOD

Aktuální finanční a posléze hospodářská krize již přinesla volání po jiném druhu kapitalismu, než byl ten, který v uplynulých více než dvou dekádách spočíval na neoliberálním pojetí ekonomických procesů a principů hospodářské politiky. Tyto snahy o revizi, k nimž se hlásí i relevantní politické síly v členských zemích EU, se nemohou vyhnout soutěžní politice a právu (dále též antitrust), tedy té oblasti regulace trhů, která je více než jiné rozkročena mezi politiku, ekonomii a právo a má bezprostřední dopady na rozhodování aktérů trhu o strategiích, investicích a aliancích.

Již v září 2008 předpověděl Daniel D. Sokol z Floridské univerzity, že nynější krize zvrátí dosavadní trendy antitrustu, a to následujícím způsobem: dojde k návratu k populističtější založené soutěžní politice, neboť převládla nedůvěra v trhy; vládní intervence do ekonomiky – ve prospěch firem v nesnázích – proběhnou bez toho, aby jim v tom soutěžní právo či úřady zabránily; rozhodnutí soutěžních autorit budou zpolitizovaná, vzdálí se technokratickému, na hledisku efektivity postavenému posuzování posledních let; bude daleko obtížnější přesvědčit o přednostech soutěžní politiky a otevřené soutěže zahraniční partnery, zejména Čínu a Indii; objeví se více protisoutěžních bariér nastolených národními státy vůči přeshraničním fúzím a převzetím.¹

V EU však začala mít volná soutěž po desetiletí úspěšného vzestupu problémy ještě před tím, než naplno propukla krize zpochybňující dosavadní neoliberální trendy v ochraně hospodářské soutěže. Ta dorazila do Evropy v zápětí poté, co se v EU otevřeně střetlo úsilí Komise o posílení role soutěžní politiky a práva a současně o jejich výraznější ekonomizaci² s reakcí těch politických sil, které odmítají ekonomicky „objektivní“ a na politických prioritách nezávislou regulaci tržní soutěže. Jde o síly, které preferují antitrust jako nástroj politické moci k dosahování obecnějších celospolečenských cílů. V tomto smyslu lze vnímat nynější krizi finanční a hospodářskou jako vítaný argument pro odpůrce dosavadních trendů v antitrustu EU, jejichž krédo vyjádřil svou řečnickou otázkou francouzský prezident Nicolas Sarkozy v červnu 2007: „Co vlastně taková soutěž Evropě dala? Jen méně a méně lidí hlasujících v evropských volbách, méně a méně těch, kteří v Evropu věří.“³

¹ Podrobněji k on-line probíhající diskusi odborníků na antitrust k dopadům současné krize na ochranu hospodářské soutěže viz stanoviska na Anitrust & Competition Policy Blog. Law Professors Blog Network, LLC. http://lawprofessors.typepad.com/antitrustprof_blog/.

² Termín „ekonomizace soutěžního práva“, vysvětlený podrobněji v dalším textu, zahrnuje jednak snahu o postavení rozhodování soutěžních úřadů na důsledné mikroekonomické analýze trhu a jednání soutěžitelů, ale také stanovení kritérií pro rozhodování v soutěžních kauzách na základě ekonomické efektivity, tj. příspěvku nebo újmy blahu společnosti, resp. spotřebitelů. (Monti, 2004; Wigger, 2006).

³ Autentický výrok N. Sarkozyho pronesený na summitu EU v Bruselu, citovaný dle EUactive.com, Brussels, June 27, 2007. Brussels plays down EU treaty competition fears.

Následující rozbor se soustředí právě na tento střet, jeho aktuální podobu a možné vyústění ve světle nejistot nynějšího krizového období. V první části je rozebrán konflikt o zakotvení role hospodářské soutěže v primárním právu EU, ke kterému došlo v polovině roku 2007, tj. před vypuknutím finanční a hospodářské krize. Ve druhé části je stručně prezentován vývoj debaty o úloze a cílech soutěžní politiky, kterým prošla Evropa od počátku integrace do dnešních dnů. Závěrečná třetí část usiluje o orientaci v proměnách soutěžní politiky EU pod vlivy finanční a hospodářské krize.

2. SPOR O MÍSTO SOUTĚŽE V PRIMÁRNÍM PRÁVU EU

2.1. Změněné znění Smluv

Spor o to, jakou roli má v EU hrát soutěžní politika a právo dostal do titulků předních evropských médií v létě 2007 francouzský prezident Nicolas Sarkozy. Na Evropské radě hlav států a vlád v Bruselu (21. - 22. 6. 2007) prosadil, aby byl z článku 3 návrhu nové podoby Smlouvy o EU odstraněn cíl „volné a nerušené soutěže“, který obsahoval článek 1-3 návrhu Smlouvy o Ústavě pro Evropu.

Nešlo o nějaký vedlejší efekt jinam cíleného útoku. Sarkozy doplnil svou „proti-soutěžní“ iniciativu slovy o tom, že soutěž se stala v Evropě ideologií, ba dogmatem a položil již vzpomínanou rétorickou otázku, zda volná soutěž neprokázala Evropě spíše medvědí službu. Francouzská delegace na summitu se netajila přesvědčením, že soutěžní politika je právě a pouze nástrojem, vhodným k užití tam, kde může prospět dosažení celospolečensky hodnotných cílů, jakými jsou růst, konkurenceschopnost, zaměstnanost, sociální soudržnost atd. Mluvčí francouzského prezidenta sice „upřesňoval“, že Francie není principiálně proti hospodářské soutěži, ale je proti tomu, aby byla soutěž „cílem sama o sobě“.⁴

Historicko-právní realita velí odmítnout tvrzení, která se objevila i v seriozním tisku, že prezident Sarkozy tím zbavil „volnou a nerušenou soutěž“ místa, které v rámci evropské integrace po padesát let zaujímal.⁵ Již v červnu 2007 upozornil generální ředitel právní služby Komise, Michel Petite, že hospodářská soutěž nemohla přijít o status cíle integrace, protože jím nikdy nebyla (Petite, 2007). Již více než padesát let platná Smlouva o založení ES (dále jen SES) neměla v žádné ze svých historických variant „volnou a nerušenou“ soutěž mezi cíli integrace obsaženými v článku 2 SES. Soutěž měla a má své místo v článku 3 SES, který vyjmenovává činnosti Společenství, jejichž účelem je naplnění

⁴ Viz komentáře tisku bezprostředně k summitu EU v Bruselu: Charter, D. in The Times, June 22, 2007; Gow, D. in The Guardian, June 25, 2007; též Reuters, 22 Juin 2007 La concurrence libre et non faussée a vecu dans l'UE.

⁵ Komentátor britských The Times David Charter: „Francouzský prezident Sarkozy byl včera v noci obviněn z pokusu reinstalovat protekcionismus do evropského vnitřního trhu, když požadoval vypuštění padesát let starého závazku nerušené soutěže ze seznamu cílů EU.“ The Times, June 22, 2007.

poslání Společenství. Objevuje se i v článku 4 SES, kde se hovoří o zavedení hospodářské politiky... „která je prováděna v souladu se zásadou otevřeného tržního hospodářství s volnou soutěží.“ Mladší (podepsaná 1992) Smlouva o Evropské unii (dále jen SEU) v článku 2, který stanoví cíle Unie, rovněž neobsahuje „volnou a nerušenou soutěž“, i když jinak uvádí širokou škálu sociálně-ekonomických priorit od hospodářského a sociálního pokroku, přes vysokou zaměstnanost a udržitelný rozvoj až po zavedení jednotné měny. Historicky i aktuálně platné primární právo ES/EU tedy nestanoví „volnou a nerušenou soutěž“ jako cíl ES ani EU. Ochrana hospodářské soutěže je v něm upravena jako jedna z klíčových činností pro dosahování stanovených cílů, resp. jako zásada, která musí být respektována při provádění hospodářské politiky ES (Svoboda, 2004).

Byl to až návrh „Euroústavy“, odmítnutý po neúspěchu referend ve Francii a Nizozemsku v roce 2005, který ve druhém odstavci článku 1-3 Cíle Unie stanovil, že: „Unie poskytuje svým občanům prostor svobody, bezpečnosti a práva bez vnitřních hranic a vnitřní trh s volnou a nenarušenou soutěží.“⁶ Nejméně do roku 2005 tedy byli členové tzv. Konventu o budoucnosti Evropy, který návrh formuloval, a po nich státníci členských zemí EU, kteří návrh podepsali, převážně ochotni postavit volnou a nerušenou soutěž na roveň nejhodnotnějších cílů, které má EU ve své činnosti sledovat. Tehdejší evropský komisař pro soutěž, Mario Monti (ve funkci v letech 1999–2004), v době podpisu Smlouvy o Ústavě pro Evropu zdůraznil, že její znění posiluje roli soutěžní politiky hned několika způsoby. Poprvé ji postavila mezi cíle integrace, ba dokonce z ní – podle ex-komisaře – udělala „pátou svobodu“ vnitřního trhu EU (Monti, 2004). Šance, že se jí stane, však žila, jen dokud trvala naděje na ratifikaci tohoto návrhu, resp. dokud byla jeho příslušná část brána za základ znění úvodních pasáží náhradní Reformní (Lisabonské) smlouvy.

Po střetu, k němuž došlo na summitu v červnu 2007, již text budoucí Smlouvy o EU – který stále dlí v obtížném procesu ratifikace – strukturuje článek 3 odlišně. Cíl vybudování vnitřního trhu je v něm odsunut do odstavce třetího, který obsahuje i širokou skupinu sociálně-ekonomických cílů, od udržitelného rozvoje, přes sociálně-tržní hospodářství a ochranu životního prostředí až po zachování kulturního dědictví.⁷ Volná a nerušená soutěž se však mezi více než dvě desítky prioritních cílů EU z vůle nejvyšších státníků nekvalifikovala.

2.2. Více nebo méně hospodářské soutěže?

Závěr, který by se nabízel na základě výše uvedeného, totiž že hospodářské soutěži se ani pod nátlakem prezidenta Sarkozyho nic nestalo, neboť se vše jen vrátilo do původního stavu, však není jednoznačný. Vyjdeme-li z předpokladu, že návrat k původnímu právnímu základu integrace (tj. SES ve znění Smlouvy

⁶ Dokument CIG 87/2/04 REV 2, Brusel 29. října 2004, v českém jazyce k dispozici na http://www.euroskop.cz/gallery/5/1674-d76e8536_54f3_43cc_8939_3aa24db08f24.pdf.

⁷ Dokument CIG 1/1/07 REV 1, Brusel 5. října 2007, v českém jazyce k dispozici na <http://www.euroskop.cz/gallery/2/741-reformni.pdf>.

z Nice) je jen dočasný a v dohledné době se základním textem primárního práva EU stane Reformní (Lisabonská) smlouva, je třeba zdůraznit, že tento budoucí text v otázce místa hospodářské soutěže v primárním právu EU stávající text nekopíruje.

Hospodářská soutěž je sice zmíněna na třinácti různých místech nového smluvního základu, jak však napsal (v odpovědi výše citovanému řediteli Petitovi) Francesco Giavazzi z milánské univerzity Bocconi: pokud text nové Smlouvy nekopíruje strukturu dosavadních Smluv, nemusí se „volná a nerušená soutěž“, po vyřazení ze seznamu cílů integrace, vůbec objevit v části smlouvy upravující společné principy a ustanovení (Giavazzi, 2007). Toto varování korespondovalo s výhradami ex-komisaře pro hospodářskou soutěž M. Montiho, který ve svém vyjádření pro média zdůraznil, že „je rozdíl zmínit soutěž v technické části Smlouvy anebo ji mít mezi klíčovými cíli Unie.“⁸ Ochrana volné a nerušené soutěže se totiž skutečně neobjevila ani v článku 3 budoucí Smlouvy o EU, který stanoví cíle Unie, ale ani v Hlavě II Smlouvy o fungování Evropské unie (nový název Smlouvy o založení Evropského společenství), který upravuje ustanovení s obecnou působností napříč všemi aktivitami Unie.

Pokud volná a nerušená soutěž chybí mezi cíli EU a nově vypadla i z úvodních ustanovení Smlouvy upravujících opatření s obecnou aplikací, je nabílední argument, že si soutěžní politika nemůže stanovit svůj cíl či cíle sama, naopak že musí, jako jeden z mnoha nástrojů, sloužit smluvně zafixovaným cílům integrace. V dosud platném primárním právu ES (tj. Smlouvě z Nice), jak bylo ukázáno výše, je alespoň upravena neoddělitelnost nerušené soutěže od prioritního cíle vytvoření vnitřního trhu a nerušená soutěž je stanovena jako zásada provádění hospodářské politiky. Ve znění Smluv z Lisabonu je sice soutěžní politika explicitně svěřena do exkluzivní kompetence EU, její vazbu na cíl vnitřního trhu však musel na poslední chvíli zajistit připojený Protokol o jednotném trhu a soutěži. Díky němu mohou orgány EU právo ochrany hospodářské soutěže EU dále legislativně rozvíjet i bez výslovného zmocnění ve Smlouvě, bude-li to třeba pro dosažení cíle EU (konkrétně fungování jejího vnitřního trhu) a rozhodne-li o tom jednomyslně Rada na návrh Komise po konzultaci s Evropským parlamentem.

Pesimistickou interpretaci vzniklé situace posílil i vnitřní pracovní dokument Komise, který (ve formě, v níž pronikl do médií) shrnul důsledky jiného zakotvení nerušené soutěže v budoucím primárním právu EU takto: poprvé od roku 1957 se nerušená soutěž neobjevuje mezi horizontálně účinnými ustanoveními Smluv; členské státy získávají silnější argumentační pozici pro ochranu svých „národních šampiónů“, což za současného smluvního základu nemohou dělat na úkor nerušené soutěže; úsilí o konkurenceschopnější Evropu v rámci globalizované ekonomiky bude oslabeno a evropská legislativa ke kontrole spojení soutěžitelů a poskytování státní pomoci nebude politicky kryta;

⁸ Výrok M. Montiho k dopadům odstranění volné a nerušené soutěže ze seznamu cílů EU citován dle Reuters, Juin 22, 2007. La concurrence libre et non faussee a vecu dans l'UE.

v soutěžních sporech mezi Komisí a členskými státy bude pro členské státy snazší chránit své národní zájmy, například v oblasti energetiky nebo kultury.⁹

Tyto závěry reagují na skutečnost, že v politicko-právních střetech, kde se proti důsledné aplikaci pravidel ochrany soutěže postaví argumenty vzývající např. plnou zaměstnanost nebo ochranu životního prostředí, tj. primárním právem explicitně fixované cíle EU, může volná a nerušená soutěž podlehnout. Při teleologickém výkladu evropského práva,¹⁰ který je Evropským soudním dvorem, resp. Soudem první instance (dále jen ESD, SPI, případně Soudy EU), nejčastěji užíván, může absence soutěže mezi cíli EU, jakož i mezi opatřeními s obecnou působností, znamenat v budoucnu její subordinaci a tedy služebnost cílům jiným. Na tom se shodují i právní experti. Např. Alberto Pera z univerzity v Maceratě připouští, že může být „ohrožen právní rámec, v němž byla soutěžní politika v posledních desetiletích realizována.“ Vyslovuje podezření, že v rámci daném Reformní (Lisabonskou) smlouvou nebudou již orgány EU rozhodovat v duchu: „soutěž je nezbytná pro realizaci úkolů svěřených Společenství, zejména pro fungování vnitřního trhu“ (Pera, 2008, s. 47). Nelze vyloučit riziko, že Protokol připojený k SEU nebude mít při aplikačně-interpretacích sporech stejnou váhu jako ustanovení úvodních článků SEU.

Na druhou stranu nelze nezaznamenat hlasy, které zdůrazňují, že ani vlastní znění článků 81 a 82 SES¹¹, které tvoří trvalý základ hmotného soutěžního práva EU, ani jejich judikaturou ustálenou interpretaci nikdo nezpochybil. Sama skutečnost, že těsnému propojení vnitřního trhu a nerušené soutěže je věnován samostatný Protokol připojený ke Smlouvě prý může postavení soutěže ještě posílit. Je-li totiž tímto protokolem, který je rovněž součástí primárního práva EU, dána nezpochybitelná vazba nerušené soutěže na jeden z klíčových cílů integrace, znamená to, že i soutěžní politika, právo a jejich důsledná aplikace „jsou nezbytné pro dosažení cílů EU“ (Pera, 2008, s. 47–48). Není překvapující, že tohoto výkladu vzniklé situace se drží GŘS Komise, kterému nezbylo než z politické komplikace vytěžit maximum možného právě zdůrazňováním neoddělitelnosti nerušené soutěže od fungujícího vnitřního trhu

⁹ Citováno dle Reuters, Juin 22, 2007. La concurrence libre et non faussee a vecu dans l'UE.

¹⁰ Výklad ustanovení práva z hlediska jejich účelu, cíle, je typický právě pro rozhodovací praxi Evropského soudního dvora, který ve své historii mnohokrát dotvářel právo ES s poukazem na cíl či smysl zakládající Smlouvy a úsilí členských států o stále těsnější integraci (viz např. David, 2006).

¹¹ Čl. 81(1) stanoví, že kartely, tj. dohody mezi podniky, rozhodnutí sdružení podnikatelů a jednání ve vzájemné shodě, které by mohly ovlivnit obchod mezi členskými státy a jejichž cílem nebo výsledkem je vyloučení, omezení nebo narušení hospodářské soutěže na společném trhu, jsou s tímto trhem neslučitelné. Dále příkladmo uvádí nejzávažnější typy kartelů. Čl. 81(2) označuje kartelové dohody za neplatné od počátku a čl. 81(3) stanoví podmínky, při jejichž současném splnění může být zákaz dohody daný v 81(1) prohlášen za neplatný (o znění a interpretaci čl. 81(3) podrobněji v dalších částech této studie). Článek 82 označuje za neslučitelné se společným trhem, pokud jeden nebo více podniků zneužívá své dominantní postavení na trhu a může tím ovlivnit obchod mezi členskými státy. Rovněž příkladmo uvádí nejzávažnější typy zneužití dominance (Svoboda, 2004).

(Kroes, 2007b). Zda tomu tak bude, ukáže samozřejmě až právní praxe po účinnosti nového znění Smluv.

Optimisticky lze věřit, že Soudy EU nebudou v nové textaci primárního práva EU spatřovat důvod k jeho odlišné interpretaci, podobně jako je neovlivnil fakt, že SES ve znění z Amsterodamu (tj. od roku 1997) zařadila mezi cíle integrace „služby ve veřejném zájmu“. Tehdy k tomu rovněž došlo pod silným politickým tlakem a objevily se obavy o osud hospodářské soutěže v tomto rozsáhlém sektoru. Skutečnost však tyto obavy nepotvrdila (Nicolaidis, 2007). Podobně vyznívají i argumenty poukazující na cosi jako sebezáchovný pud EU: pokud by došlo k preferenci oné široké palety cílů, kterou uvádí článek 3 budoucí SEU, při posuzování soutěžních kauz, ochrana hospodářské soutěže by byla zcela znemožněna. To je pravděpodobné zejména v situaci, kdy od května 2004 došlo k decentralizaci prosazování soutěžního práva v rámci EU a články 81 a 82 SES dnes aplikují národní soutěžní úřady a obecné soudy¹². Vrcholem by pak mohla být naprostá svévole národních intervencí posvěcených vyšším veřejným zájmem v duchu vznosně formulovaných cílů EU, jež by mohla vést až k dezintegraci, kterou si relevantní politické síly členských zemí, natož orgány EU, rozhodně nepřejí (Schweitzer, 2007, s. 14).

Z uvedené argumentace je současně zřejmé, že pro budoucí vývoj nebude rozhodující ani tak text a struktura základních právních dokumentů EU, jako převažující politické tendence a jejich poměr sil. Sarkozyho tlak na vypuštění „volné a nerušené soutěže“ z cílů integrace v návrhu nové Smlouvy je významný jako možný bod obratu ohlašující posuny v dominantním paradigmatu ekonomie a soutěžního práva. Na summitu EU v červnu 2007 se totiž po letech liberalizace a deregulace v EU vrátily na politické výsluní ty síly, které byly v EU po nějakou dobu v defenzivě a které chápou soutěžní politiku a právo – řečeno slovy Marie Malaurie-Vignal z pařížské Sorbonny – pouze jako nástroj „intervence ve službách hospodářských a sociálních cílů“ (Malaurie-Vignal, 2005, s. 7).

Usiluje-li prezident Sarkozy o to, aby EU nepovažovala hospodářskou soutěž za cíl sám o sobě, aby ji netransformovala na samostatný princip, který je třeba chránit a rozvíjet, říká tím, že EU má přibrzdit v liberalizaci a deregulaci, v nahrazování státu trhem. Pravděpodobně ani nepovažuje za podstatné vyjasnit, zda „ochrana soutěže pro soutěž“ je jen sloganem politického boje

¹² Od května 2004, kdy nabylo účinnosti nařízení Rady ES 1/2003 o provádění pravidel hospodářské soutěže stanovených v článcích 81 a 82 SES, jsou tyto články přímo aplikovatelné a v rámci decentralizovaného výkonu soutěžního práva ES jsou k jejich vynucování oprávněny právě národní antimonopolní (správní) a soudní orgány. V rámci této decentralizace je administrativní šetření a rozhodování soutěžních kauz dle práva ES svěřeno (byť v součinnosti s Komisí) těm národním antimonopolním úřadům, které jsou k tomu (zejména z hlediska místní příslušnosti a územních dopadů zkoumaného jednání) nejlépe disponovány. Toto opatření má zajistit efektivnější rozdělení „břemene“ mezi Komisi a její národní partnery a tedy i rychlejší rozhodnutí více případů narušení soutěže. Současně, zejména v podmínkách znejistění ohledně cíle či cílů, které má soutěžní politika sledovat, může decentralizace výkonu vést k nekonzistenci rozhodování a k právní nejistotě soutěžitelů aktivních na trzích více členských států EU.

nebo skutečně historickým faktem, tj. stavem ochrany soutěže, k němuž EU dospěla. Jak totiž bude ukázáno dále, v době bezprostředně předcházející střetu ohledně místa soutěžní politiky v primárním právu EU Komise explicitně a opakovaně označila za cíl evropského antitrustu „blaho spotřebitelů a vyšší efektivitu“ (Lowe, 2007). To sice nezní jako snaha o vyvážení soutěže z jejího společenského rámce ani jako popření její vazby na prioritní cíle EU, je to však přihlášení se k původně velmi liberální doktríně soutěžní politiky a práva (jak bude ukázáno dále), která je pro Sarkozyho a jeho ideové souputníky nepřijatelná.

3. INTEGRUJÍCÍ SE EVROPA A OCHRANA HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

3.1. Vliv USA na evropský antitrust

Ponecháme-li prozatím otevřenou otázku, zda EU v ochraně soutěže opravdu „sklouzla“ k anglosasky liberální „ochraně soutěže pro soutěž“, namísto aby napomáhala realizaci národohospodářských cílů, zůstává faktem, že Evropa stěží může popřít vliv historicky staršího antitrustu USA. I nejvyšší představitelé EU se k tomuto vlivu dodnes hlásí, ačkoli je na druhé straně chybné interpretovat soutěžní politiku EU jen jako opožďující se imitaci amerického vzoru (Monti, 2001b, Gerber, 2003, s. 3). EU, coby mezinárodní projekt „starých“ národních států a dlouho nesjednocený trh, nevyhnutelně nemohla jít v ochraně hospodářské soutěže jednoduchou cestou, proto má antitrust EU ve svém rodokmenu více zdrojů a také více sledovaných cílů.

Vliv antitrustu USA se po Evropě šířil z jednoho zdroje, ale dvěma různými cestami – přes americkou okupační zónu v poraženém Německu a přes americkou podporu integračních plánů zakladatele sjednocené Evropy Jeana Monneta. Společný zdroj byl personifikován postavou Roberta R. Bowieho, profesora Harvardovy univerzity¹³. Díky svému postavení osobního spolupracovníka a právního poradce nejvyšších amerických představitelů v okupační zóně Německa, a později v SRN, sehrál R. Bowie klíčovou úlohu nejprve při rozdělení šesti původních ocelářských koncernů ovládajících Porúří do více než dvaceti pěti samostatných podniků a při zavedení prvních antitrustových předpisů v americké okupační zóně s účinností již od roku 1947 (Witschke, 2001). Představitelé rodící se SRN, první ministr hospodářství Ludwig Erhard i první spolkový kancléř Konrád Adenauer, však odmítali, aby byla přísná antitrustová politika naordinovaná v rámci okupačního režimu vztažena jednostranně na Německo, neboť by se tím jeho průmysl dostal do

¹³ Robert Richardson Bowie, aktivní v letech 1942–1980, proslul v USA spíše jako špičkový politický poradce a plánovač americké administrativy v oblasti mezinárodních vztahů. V americké okupační zóně SRN působil v letech 1945–1946 (osobní asistent generála L. Claye, vojenského velitele okupační zóny), pak v letech 1950–1952 (hlavní právní poradce J. McCloye, Vysokého komisaře pro Německo) a jeho hlavní zásluhou v rámci těchto misí bylo právě formulování a zavedení protitrustových opatření nejprve v německém Porúří a následně pro Smlouvu o Evropském společenství uhlí a oceli (McFadzean, 2003).

konkurenčně nevýhodné pozice vůči zbytku západní Evropy. Tento problém mělo pomoci řešit Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO) a R. Bowie proto na žádost J. Monneta navrhl první znění proti-trustových článků 65 a 66 zakládající Pařížské smlouvy.

Pro doktrinní zacílení jejich antitrustových opatření byl rozhodující „harvardský“ původ R. Bowieho, neboť tzv. Harvardská škola byla v dané době (a následně až do počátku 80. let 20. století) dominantní teoretickou základnou antitrustu v USA. Podle této školy je hospodářská soutěž „nástrojem k dosažení určitých makroekonomických cílů“ (Munková, a kol., 2006, s. 15). Má-li hospodářská politika dosahovat vytýčených cílů, musí logicky regulovat soutěžní svobodu soutěžitelů. Tato regulace má mít podobu zásahů státní moci do struktury trhu, neboť existuje funkční kauzalita mezi strukturou trhu, tržním chováním jeho účastníků a výsledným stavem trhu, tj. jeho cenami, ziskovostí podnikání na něm, dosahovaným stupněm efektivnosti, inovací atd. Jedná se o tzv. SCP paradigma „struktura-chování-výsledek“. Pod strukturou trhu se samozřejmě rozumí především míra koncentrace na trhu, počet významných soutěžitelů na něm, míra zaměnitelnosti jejich nabídek, míra transparentnosti trhu, bariéry vstupu na trhu atd. (Jones, Sufrin, 2004, s. 21–22). Stručně lze říci, že této škole jde o ochranu polyopolní (více soutěžitelů) struktury trhu před kartelizací a monopolizací, které ji ohrožují.

3.2. Domácí zdroje evropského antitrustu

Přes nepochybný přínos Harvardské školy je třeba zdůraznit, že vůdčí úloha v projektování evropského sjednocení nepřípadla Američanům, ale Francouzům. To platilo i pro znění Pařížské smlouvy o ESUO, kde měl definitivní formulaci proti-trustových článků 65 a 66 na starosti francouzský právník Maurice Lagrange, mj. pozdější dlouholetý generální advokát Evropského soudního dvora v Lucemburku. Jeho zásluhou nebyly oba články kopií paragrafů 1 (zákaz kartelů) a 2 (zákaz monopolizace) amerického Shermanova zákona, ale originálně spojily jeho vliv s meziválečnou evropskou tradicí kartelového zákonodárství. Vliv M. Lagrange se dle historiků soutěžního práva nejvíce projevil ve znění článku 65, odst. 2 Pařížské smlouvy, který dával Vysokému úřadu ESUO pravomoc povolit určité dohody mezi podniky, pokud jejich pozitivní efekt na produkci převyšuje negativní dopad na soutěž, resp. pokud omezení soutěže vyplývající z dohody bude skutečně nutné pro dosažení pozitivního efektu a zároveň jeho dopady na soutěž nebudou ničivé. V evropském meziválečném pojetí totiž dohody mezi soutěžiteli, které stabilizovaly trh, řešily problémy nadprodukce či naopak nedostatku, podporovaly obchod a export, neměly být zakazovány, neboť jejich přínos převažoval nad případnou újmou.¹⁴

Zjednodušeně řečeno, šlo o jisté rozdělování kartelů na správné a špatné a následné vynětí ze zákazu těch, které lze označit za společensky přínosné.

¹⁴ Znění Shermanova zákona viz <http://www.usdoj.gov/atr/foia/divisionmanual/ch2.htm#a1> a čl. 65, 66 Pařížské smlouvy viz [http://en.wikisource.org/wiki/The_Treaty_establishing_the_European_Coal_and_Steel_Community_\(ECSC\)](http://en.wikisource.org/wiki/The_Treaty_establishing_the_European_Coal_and_Steel_Community_(ECSC)), podrobnější výklad zdrojů a formování soutěžního práva EU viz také Martin, 2007; Gerber, 1998.

Tento přístup byl vlastní Evropě obnovující se po první světové válce a následně bojující s dopady hospodářské krize 30. let dvacátého století. Uvedená tradice přetrvala ve formě regulace válečné ekonomiky druhou světovou válku a posloužila národním vládám i při stimulaci poválečné hospodářské obnovy a dokonce i pro získání politické podpory pro dočasné „utahování opasků“. Jak však uvádí historik soutěžního práva D. J. Gerber, role soutěžního práva ve většině západoevropských zemí byla v této době jen služebná. Ve formě administrativních opatření bylo soutěžní právo využíváno k naplňování momentálních cílů hospodářské politiky bez hlubší základny v ekonomickém, právním či politickém myšlení své doby (Gerber, 1998, s. 6–8).

Do tohoto poválečného podhoubí evropské soutěžní regulace přišel v první polovině 50. let nový teoretický i praktický impuls směřující k původní, tj. neimportované ze zámoří, a moderní, tj. nepřevzaté ze starších tradic, soutěžní doktríně. Impuls dodala Freiburgská ordo-liberální škola ekonomického myšlení, v dané době nejucelenější evropská teorie hospodářské politiky a soutěže. Hlavními představiteli ordo-liberalismu byli ekonomové (W. Eucken, W. Roepke, L. Miksch), jakož i právníci (F. Boehm, H. Grossmann-Doerth). Ve své politické a národohospodářské praxi byl jejím stoupencem „otec hospodářského zázraku“ SRN Ludwig Erhard. Názory ordo-liberálů sdílel i vedoucí západoněmecké delegace na jednáních o Pařížské smlouvě, Walter Hallstein, pozdější první a dlouholetý předseda Komise Evropského hospodářského společenství (dále jen EHS). Prvním komisařem EHS pro soutěž se stal ideově stejně naladěný Němec Hans von der Groeben. V roce podpisu Římských smluv (o EHS a Euratomu), tj. 1957, SRN přijala první moderní soutěžní předpis v Evropě, Zákon proti omezením soutěže (GWB), a vytvořila dodnes vzorový Bundeskartellamt. Myšlenkový náskok ordo-liberalismu a zejména politicky pádný důkaz jeho úspěšnosti v podobě ekonomického vzestupu SRN byly rozhodující proto zajištění jeho vůdčího vlivu na teorii a praxi ochrany hospodářské soutěže v rámci integrující se západní Evropy¹⁵.

Pro učení ordo-liberální školy byl základem silný právní rámec determinující řád, v němž probíhají hospodářské procesy. Neméně typický však byl i její akcent kladený na osobní svobodu, zajišťovanou v hospodářských procesech ochranou soukromého vlastnictví, stejně jako na volnost vstupu na trh a smluvní svobodu jeho účastníků. Tento „disciplinovaný pluralismus“ nevěřil - pod vlivem předválečné německé zkušenosti - na spontánnost svobodného hospodářského řádu, neboť naprostá volnost trhu vede podle ordo-liberálů jen k popření jeho volnosti (Kay, 2003, s. 334). Ochrana hospodářské soutěže je tudíž dle ordo-liberálů ochranou hospodářského řádu postaveného na svobodné soutěži, jejíž podstatou je svoboda ekonomického rozhodování jednotlivců, která následně tvoří součást svobodného politického systému. Nemají-li svobodu trhu a následně i celé společnosti ohrožovat kartely a monopoly, je třeba zásahů státní moci, která stanoví rámcové podmínky pro ekonomické jednání soutěžitelů a efektivně postihuje jejich nerespektování. „V ordo-liberálním vidění společnosti

¹⁵ Podrobněji k vlivu ordoliberalismu na antitrust EHS viz např. Gerber, 2004; Martin, 2007; van Marissing, 2005; Gormsen, 2006; z českých zdrojů např. Krabec, 2006; Munková, a kol., 2006, Eliáš, a kol., 2004 aj.

byly ekonomická svoboda a soutěž zdroji nejen prosperity, ale i politické svobody“ (Gormsen, 2006, s. 9), tj. svoboda ekonomického jednání byla považována za naprosto primární, zatímco svobodný řád v politice, jakož i ekonomická efektivita v hospodářském životě, za její důsledky, za kýžené subprodukty této základní svobody.

Ve světle řečeného je poněkud paradoxní, že právě v době prvopočátečního, nejsilnějšího vlivu ordo-liberalismu na soutěžní politiku, kdy v centru ochrany byl především „ekonomický a sociální řád založený na svobodě pro podnikatele, spotřebitele i pracující“ (jak to v roce 1963 charakterizoval právě H. von der Groeben), došlo historicky nejbliže k tomu, že soutěž byla chráněna pro soutěž samu (Martin, 2007, s. 54).

3.3. Původní zacílení ochrany hospodářské soutěže v integrující se Evropě

Z uvedených stručných charakteristik je zřejmé, že ordo-liberalismus nebyl v rozporu, ale naopak v principiální shodě s Harvardskou školou ekonomie a soutěžního práva. Společně kladly důraz na otevřenou a polyopolní strukturu soutěže na trhu, která měla být zachována i cestou administrativních zásahů proti strůjcům kartelů a potenciálním monopolistům.

Vliv ordo-liberalismu na zacílení evropské ochrany soutěže lze vystopovat na řadě dnes již klasických rozhodnutí soutěžních orgánů ES a na klíčových ustanoveních řady dokumentů. Do značné míry to dokládá již znění článků 81 a 82 SES. Zakazují praktiky omezující smluvní svobodu soutěžitelů (viz čl. 81 odst. 1 písm. e, čl. 82 písm. d), znevýhodňování jiných soutěžitelů v hospodářské soutěži (čl. 81 odst. 1 písm. d), zdůrazňují zachování soutěže (tj. otevřené, polyopolní struktury trhu) za všech okolností (čl. 81 odst. 3 písm. b), zakazují diskriminaci mezi srovnatelnými obchodními partnery (čl. 82 písm. c) apod. Ze soutěžních rozhodnutí prvních dekád evropské integrace lze vzpomenout např. věc *C-48/69 Imperial Chemical Industries v. Commission*, kdy ESD uvedl, že za narušení soutěže považuje poškození „efektivní svobody pohybu produktů na společném trhu a svobody spotřebitelů vybrat si své dodavatele...“ a zdůraznil, že soutěžitelé nesmějí mezi sebou odstranit „riziko, běžně spočívající v nezávislých změnách chování na jednom nebo více trzích.“¹⁶ Ordo-liberální „klasikou“ v přístupu Komise a ESD k potenciálním zneužitím dominantního postavení se stalo vyžadování od nejsilnějších soutěžitelů, aby „neoslabovali soutěžní strukturu trhu“, pomáhali zachovávat „efektivní soutěž“ na trzích, resp. byla na jejich bedra vložena „zvláštní odpovědnost“ za zachování soutěže na společném trhu¹⁷. Ordo-liberálové tvrdili, že dominantní hráč trhu se má chovat „jako by“ (*as-if*) soutěž nerušeně

¹⁶ Výňatky z rozsudků soudů EU jsou citovány dle Ezrachi, 2008, jejich plné znění viz web EU <http://ec.europa.eu/competition/court/index.html>.

¹⁷ Charakteristická jsou v tomto ohledu rozhodnutí ESD ve věcech *C-6/72 Europemballage Co. and Continental Can v. Commission*, *C-85/76 Hoffman-La Roche v. Commission* a *C-322/81 Nederlandse Banden Industrie Michelin v. Commission*.

fungovala a on byl skutečně vydán napospas jejím tlakům.¹⁸ To znamená, že takový soutěžitel má vnímat své postavení do jisté míry „veřejnoprávně“ a sám od sebe neužívat obchodní praktiky, které by soutěž na trhu dále omezily.

Toto zacílení ochrany na svobodu soutěžit, ač mělo blízko k tomu, co by bylo možné označit za ochranu „soutěže pro soutěž“, kupodivu nevyvolávalo zásadní politické protesty, podobné útoku prezidenta Sarkozyho z června 2007. Lze se domnívat, že tomu tak bylo z několika důvodů. Svobodná konkurence byla v poválečné západní Evropě dostatečně široce uznávána jako prostředek k zdravému a dynamickému hospodářství. Mohla za to především „hvězdná forma, ve které se tehdy nacházela ekonomika USA, založená na ochraně volné soutěže, jež fascinovala evropské lídry“ (Denoix, Klargaard, 2007, s. 2). Navíc tehdejší soutěžní doktrína, čerpající z Harvardské školy a ordo-liberalismu, zásadně nedůvěřovala samo-regulační schopnosti volného trhu a chtěla ho (jeho otevřenou a polyopolní strukturu) chránit státními zásahy před ním samým, což konvenovalo „sociálně-tržním“ představám sociálně-demokratických a křesťansko-sociálních politických sil dominujících v poválečné západní Evropě. Zájem o strukturu trhu a její vliv na proces soutěže nevyhnutelně vedl k „optimalizačním“ snahám, k ochraně „malých proti velkým“, které byly a jsou společensky a politicky populární.¹⁹ Také trh EHS ještě nebyl zdaleka jednotný a národním regulátorům zůstávalo v rukách dost netarifních nástrojů, jakož i celá státně-monopolní odvětví, k vytváření hrází proti nevídaným vnějším vlivům.²⁰

V této souvislosti je pozoruhodný i závěr současné právní vědy, že zacílení práva ochrany soutěže na svobodu a férovost (rovnost šancí) je charakteristické pro první stadium vývoje tohoto právního odvětví, kdy musejí nové právní normy získat společenskou podporu. Jak uvedl již citovaný Gerber: „V desetiletích bezprostředně po druhé světové válce byla sociální koheze klíčovým zájmem. Soutěžní předpisy byly proto formulovány tak, aby nejen podporovaly hospodářský růst, ale také aby demonstrovaly skeptickým sociálním skupinám, které volaly po větší rovnosti a demokracii, že velké firmy nebudou smět užívat svou moc na úkor spotřebitelů nebo konkurentů. Férová, spravedlivá, soutěž byla často hlavním cílem těchto předpisů, jejich posláním bylo získat masovou

¹⁸ Jedná se o tzv. „as-if“ přístup prosazovaný ordo-liberálním ekonomem Leonhardem Miksem, nutící dominantní firmy chovat se na trhu tak, jako by neměly výjimečnou tržní sílu. Podrobněji Martin, 2007 s. 47–48.

¹⁹ Tato politika se logicky ne vždy líbila reprezentantům velkopřemyslu, ale ti byli v západní Evropě po válce dlouhá léta politicky oslabeni, a to jednak vinou chování během války, ale především dobově dominantních představ o roli státu a sociálně-tržním hospodářství.

²⁰ V 50. –70. letech neměla politika ochrany hospodářské soutěže v EHS podobně vlivné postavení jako v dalším období, mj. právě proto, že národní trhy členských zemí se jen postupně uvolňovaly jak uvnitř, tak vůči sobě navzájem. Je charakteristické, že z velkých a vlivných evropských ekonomik, mělo v dané době vlastní soutěžní zákon jen ordo-liberální Německo. Velká Británie se na projektu evropské integrace až do 70. let 20. století nepodílela, Francie a Itálie dlouho nechávaly ochranu hospodářské soutěže na orgánech EHS a moderní národní soutěžní předpisy přijaly až v 80., resp. 90. letech 20. století.

podporu pro ideje trhu a posílit sociální kohezi“ (Gerber, 1998, s. 7). Dá se říci, že soutěžní politika a právo se po dlouhá léta těšily v integrující se Evropě nezbytnému společensko-politickému konsensu.

Toto úsilí soutěžní politiky o ochranu svobody ekonomického jednání, kterou lze popsat i jako snahu o rovnost šancí podnikat a uspět, však nebylo vyčerpávajícím a jediným cílem prvních desetiletí evropské integrace. A to z toho důvodu, že v podmínkách původně oddělených národních trhů nešlo tuto svobodu zcela naplnit, pokud by chování soutěžitelů dále respektovalo či přímo fakticky obnovovalo postupně mizející hranice uvnitř společného trhu. Tak v klasickém rozhodnutí ve spojených věcech C-56 a 58/64 *Consten SaRL and Grundig-Verkaufs-GmbH v Commission* ESD shledal porušení soutěžního práva EHS v tom, že „dohoda mezi výrobcem a distributorem, která by mohla obnovit národní přehradu v obchodu mezi členskými státy, může ohrozit základní cíle Společenství“ (Ezrahi, 2008, s. 56). Šlo o případ tzv. úplné teritoriální ochrany exkluzivního národního distributora cestou zamezení paralelních dovozů na „jeho“ území, což v logice aplikované ESD deformovalo soutěž na trhu, který chtěl fungovat jako společný, a tudíž porušovalo článek 81 odst. 1 SES. Evropské soutěžní právo tím potvrdilo svůj specifický, k ochraně ekonomické svobody komplementární cíl, kterým se stala ochrana tržní integrace, tj. odbourávání bariér společného trhu.

Již citovaný první komisař EHS pro soutěž, H. von der Groeben, uvedl v roce 1963 mezi cíli soutěžní politiky nejen ordo-liberální ochranu ekonomického a sociálního řádu založeného na svobodě, ale se stejným důrazem i bránění firmám nebo členským zemím v tom, aby vybudovaly bariéry obchodu tam, kde je již EHS odstranilo a také podporu integrace jako takové (Martin, 2007, s. 54). Tuto dvoukolejnost v zacílení evropského antitrustu potvrdil o tři desetiletí později komisař ES pro soutěž Leon Brittan (ve funkci 1989-1993), když prohlásil, že dosažení jednotného trhu a podpora volné soutěže zůstávají spojenými cíli soutěžní politiky ES, která se tak nedá přiřadit k žádné ze škol ekonomické analýzy běžně používaných v jiných jurisdikcích (Lowe, 2007, s. 3). Jelikož nedělitelnou vazbu ochrany hospodářské soutěže na budování jednotného trhu postuluje (alespoň dle převažující interpretace) i SES (a nově Protokol k budoucí Lisabonské smlouvě), podobných prohlášení lze nalézt celou řadu a nepřekvapí, že rozsáhlá komentářová literatura k vývoji soutěžního práva EU je v podstatě zajedno v tom, že nejméně do konce 90. let 20. století orgány evropské integrace sledovaly v ochraně hospodářské soutěže prioritně dva komplementární cíle, a to ekonomickou svobodu a integraci trhů.

3.4. „Znečištění“ a omezení ochrany soutěže jinými cíli

V historii evropského antitrustu nevyhnutelně došlo i k případům, kdy ohledy na sociální realitu přiměly rozhodovací orgány připustit i zcela mimosoutěžní cíle ochrany soutěže, kterými motivovaly či ospravedlňovaly rozhodnutí v soutěžních věcech. Vůbec se nemuselo jednat o produkty zjištěného lobbyingu zainteresovaných soutěžitelů, který principiální kritici zasahování státu do tržních procesů v soutěžní politice tak často uvádějí. Částečně šlo o pokračující zapojení soutěžní politiky do sociálně-konstrukčních cílů, kterým sloužila

v bezprostředně poválečném období. Harvardsko-ordoliberalní základ antitrustu EU volněji interpretaci sledovaných cílů nebránil. Vedl sice vlády k tomu, aby se snažily své intervence učinit tržně konformní, důraz na ochranu struktury trhu a volnosti soutěžních procesů nicméně nekolidoval s prováděním ve své podstatě podpůrných opáření, které mohly sledovat ochranu pracovních míst (šlo-li o projekt či převzetí, na kterém záviselo přežití soutěžitele na trhu), boj proti inflaci (cenová konkurence tlumí zvyšování cen) či dokonce zachování názorové a kulturní diverzity (ta by byla ohrožena při zániku menšinových vydavatelů a nakladatelů)²¹. Zkrátka i to, co by mikroekonom odsoudil pro nehospodárnost, mohlo v duchu převládající makroekonomické doktríny soutěže zcela konvenovat zachování otevřené, polyopolní struktury trhu jako předpokladu svobodného soutěžního procesu.

Navíc SES od svého počátku v roce 1957 po dnešek obsahuje článek (dle současného číslování) 81 odst. 3, který generální klauzuli zakazující kartely prohlašuje za neaplikovatelnou na dohody mezi podniky, jež (mimo další tři tímto článkem stanovené podmínky): „přispívají ke zlepšení výroby nebo distribuce výrobků anebo k podpoře technického či hospodářského pokroku...“. Jde o zákonné vymezení umožňující velmi širokou a často i rozpornou interpretaci, která může zahrnovat jak zkrácení dodavatelsko-odběratelského řetězce, tak i výzkumně-vývojovou či exportní spolupráci mezi podniky, jakož i zvýšenou ochranu životního prostředí nebo ohledy na rozvoj regionu.

Vedle doktrinálního zázemí a právního základu zohlednění mimo-soutěžích cílů je třeba alespoň stručně zmínit i institucionální stránku soutěžních rozhodnutí EU. Praxe EU (jakož i naprosté většiny členských zemí) je taková, že pravomocná rozhodnutí přijímá nejprve nezávislý správní orgán, který je současně pověřen dohledem nad soutěží na trzích, šetřením, dokazováním a penalizací možných narušení. V případě Komise vykonává většinu jmenovaných činností její GŘ soutěž, vlastní rozhodnutí však přijímá Komise jako celek, tedy kolegium komisařů, a to prostou většinou hlasů. Na jednu stranu je nezávislé postavení Komise skutečně silné, neboť pravomoci ji svěřuje přímo Smlouva o založení ES, nikoli akty sekundárního práva přijaté orgány integrace.²² Na straně druhé však komisař(ka) pro soutěž musí obhajovat své

²¹ Rozsáhlá komentářová a analytická literatura k rozhodovací praxi orgánů EU běžně uvádí i takové mimosoutěžní cíle jako je udržení zaměstnanosti (např. povolení joint-venture mezi Ford a VW, 1993), stabilizace trhu práce (např. případ C-26/76 *Metro-SB-Grossmarkte GmbH v. Commission*), koordinovaná redukce kapacit odvětví v době krize tlumící sociální dopady (např. rozhodnutí Komise ve věci *Syntetic fibros*, 1984), energetická úspornost produkce (např. rozhodnutí Komise ve věci *CECED*, 2000), ochrana veřejného zdraví (např. rozhodnutí Komise ve věci *Pasteur Mérieux*, 1994), bezpečnost výrobků (např. rozhodnutí Komise ve věci *BMW*, 1975), prevence sociálních dopadů osobního předlužení (případ C-238/05 *Asnef-Equifax v. Ausbanc*) a řada dalších. Soutěž jako taková v nich nebyla nikdy zcela popřena, parametry jejího zachování však byly přizpůsobeny jiným sledovaným cílům. Podrobně o paletě cílů soutěžního práva EU hovoří Monti, 2007; Bejček, 2007; Whish, 2005; Schweitzer, 2007.

²² V ustanovení specializovaného nezávislého orgánu dohledu nad soutěží lze rovněž spatřovat dědictví ordo-liberalismu. Z hlediska všech společně spravovaných politik EU je Komise v otázkách soutěže skutečně nejméně závislá na politických orgánech EU

stanovisko v kolegiu dalších komisařů, z nichž někteří z podstaty svého působení v Komisi hájí zájmy průmyslu, zaměstnanců, spotřebitelů, životního prostředí, problémových regionů apod.²³

Soudy EU (ESD, v soutěžních věcech dnes SPI) jako přezkumné justiční orgány (u nichž může soutěžitel zažalovat rozhodnutí Komise) jsou ve svém rozhodování samozřejmě ještě nezávislejší než Komise a ještě přísněji vždy dbají na to, aby nevybočily svými nálezy z mantinelů daných primárním právem ES. Je však třeba uvážit jejich praktickou roli. Z pohledu běžného „provozu“ ochrany soutěže soudy EU nikdy ani zdaleka nehrály ústřední roli podobnou soudům v USA. Zejména do 1. 5. 2004, tj. do účinnosti decentralizační reformy soutěžního práva realizované nařízením Rady ES 1/2003 o provádění pravidel hospodářské soutěže stanovených v člancích 81 a 82 Smlouvy, byla nejčastěji užívanou a z pohledu soutěžitelů klíčovou procedurou notifikace zamýšlených opatření (smluv, změn obchodní strategie atd.), tj. žádost o předběžné určení jejich souladu se soutěžním právem, adresovaná Komisi. Ta nejen předběžně rozhodovala o souladu notifikovaných opatření soutěžitelů, ale na jejich žádost také udělovala časově i věcně podmíněné výjimky ze zákazu. Tímto způsobem byly učiněny tisíce rozhodnutí, v nichž Komise ponejvíce zvažovala možnost aplikace výjimky ze zákazu čl. 81 odst. 1, kterou umožňuje článek 81 odst. 3 SES s jeho gumovými formulacemi o technickém a hospodářském pokroku.

V této vsuvce o rozvolnění čistě soutěžních hledisek v soutěžním rozhodování EU nelze nakonec opomenout tu skutečnost, že některé oblasti hospodářského života byly (z vůle členských států, případně na základě interpretace SES ze strany soudů EU) vyňaty z aplikace soutěžních pravidel. Je tomu tak proto, že dosud panuje přesvědčení, že vpuštění volné soutěže do nich by eliminovalo jiné hodnoty, které pro společnost zajišťují. Nejvýznamnější jsou v tomto ohledu úplná výjimka pro sociální vyjednávání mezi de facto „kartely“ zaměstnanců a zaměstnavatelů (hodnota sociálního smíru). Jde však i o částečné vynětí společné zemědělské politiky EU a tedy i vnitrostátních dohod zemědělců naplňujících její cíle (ochrana strategicko-sociálně-ekologických efektů zemědělství pro společnost), dále o distribuci tisku (fungování zpětného odběru neprodaných starých výtisků) a do jisté míry i o svobodná (avšak regulovaná) povolání (zachování kvalitní ochrany práv a zájmů klientů advokátů apod.). Tam všude se stalo akceptovaným standardem soutěžního práva nezasahovat proti určitým praktikám, které by v jiných oborech byly označeny za zakázané.

nebo členských států a lze souhlasit s tvrzením, že „politika ochrany hospodářské soutěže je oblastí, v níž má Komise největší jednostrannou sílu“ (Baldwin, Wyplosz, 2008, s. 290).

²³ Delegace kandidátů na post komisaře je na národní úrovni otázkou politického výběru. Mezi komisaři tradičně dominují bývalí premiéři, ministři a vysocí státní úředníci, tj. lidé politicky uvažující, z nichž se mnozí po skončení svého mandátu v Komisi chtějí do národní politiky vrátit. Jistý průnik národních hledisek do rozhodování Komise zajišťuje na konzultativní úrovni i Poradní výbor pro restriktivní praktiky a dominantní postavení, složený ze zástupců exekutivy členských států, který byl zřízen nařízením Rady ES č. 1/2003 ze dne 16. prosince 2002.

Z výše uvedeného vyplývá, že orgány EU nechránily v minulosti dogmaticky soutěž pro soutěž, naopak, že nejsou daleko od pravdy ti, kdo tvrdí, že vždy pojímaly otázku zacílení soutěžních zásahů „plastičtěji“ a že ochrana soutěže v Evropě je prostě „součástí hospodářské politiky, tedy součástí zasahování státu do ekonomických procesů, čili – jinými slovy – součástí státní regulace ekonomiky“ (Bejček, 2007, s. 666).

3.5. Změna soutěžního paradigmatu

Až potud se zdá, že prezident Sarkozy a jeho názoroví stoupenci neměli vůči zaměření soutěžní politiky ES důvod k protestům. Je však skutečností, že nejméně od druhé poloviny 90. let 20. století, opět v důsledku souběhu více vlivů, začalo v soutěžní politice EU docházet k paradigmatickému posunu, který komentářová literatura shrnuje do sloganů jako „od rivality k efektivitě“, „od spravedlivosti (*fairness*) k blahu (*welfare*)“ (Padilla, Ahlborn, 2007, s. 3), „od formy k důsledku“ (Gormsen, 2006, s. 19) či od „právní normativity k ekonomickému pragmatismu“ (Bejček, 2006). Všechny označují totéž, tedy že antitrust v EU měl dostat pevnější ekonomicko-analytický základ zkoumající konkrétní přínos či újmu chování soutěžitele pro soutěž na trhu. Veškeré zásahy do svobodného jednání soutěžitelů měly být přísně hospodárné v tom smyslu, že vyústí ve vyšší efektivitu, tj. v konečném důsledku ve vyšší blaho, ať již celkové nebo spotřebitelské.

Stejně jako o čtyřicet let dříve i tentokrát bylo možné vystopovat vliv antitrustu USA. Ten se od 80. let dostal pod dominantní vliv tzv. Chicagské školy ekonomie a soutěžního práva, která se o desetiletí dříve zrodila z principiální kritiky přecházejícího paradigmatu Harvardské školy. Na základně neoliberální interpretace modelu tzv. dokonalé konkurence odmítla Chicagská škola jakoukoli péči o strukturu trhu či proces soutěže, neboť ty již ve své definici nutně podléhají ideologickým konstrukcím, a prosazovala zaměření na výsledek soutěže, který je mikroekonomicky objektivizovatelný, jako přínos celkovému blahu (*total welfare*) coby produktu vyšší efektivity jednání soutěžitelů. Zásahy do volného trhu jsou podle této školy ospravedlnitelné pouze pokud prokazatelně vedou k vyšší alokační efektivitě. Zdrženlivost ve vynucení (*under-enforcement*) je lepší než asertivita ve vynucení (*over-enforcement*) soutěžních předpisů, neboť firmy se většinou nechovají iracionálně a nebudou tedy dlouhodobě jednat v rozporu s logikou efektivního podnikání. A pokud by se tak přece jen chovaly, skutečně volný trh, na kterém stát nebrání privilegia vyvolených a netoleruje bariéry vstupu nových soutěžitelů na něj, takové neefektivní jednání sám ztrestá i bez nutnosti aktivizovat nákladnou státní mašinérii a nést rizika jejích tak přirozených chyb a selhání.²⁴

Velkou předností tohoto přístupu, kterému se dostalo prominentního vlivu na praktická rozhodnutí díky administrativě prezidenta Ronalda Reagana v USA, byl daleko přísněji definovaný, mikroekonomicky vyčíslitelný základ soutěžních

²⁴ Podrobněji k Chicagské škole viz klasická díla jejích zakladatelů Roberta A. Posnera *Antitrust Law*, (Chicago, 1976) a Roberta H. Borka *The Antitrust Paradox* (New York, 1978), v komentářích např. Black, 2005; Jones, Sufrin, 2004; Ginsburg, 2008; Armentano, 2000.

rozhodnutí. Šlo o přednost zvláště ceněnou v optimistických 90. letech, kdy se zdálo, že globalizace přináší víc možností a řešení než nástrah a problémů. Důvěra v rozvoj a bohatnutí díky liberalizaci trhů rostla a úměrně tomu sílila i pozice odpovídající soutěžní politiky a práva. Jestliže před rokem 1990 měla vlastní antitrustové předpisy jen něco více než desítka nejrozvinutějších zemí, po roce 2000 toto číslo přesáhlo stovku a dnes už má zákony o ochraně hospodářské soutěže i Rusko, Indie a Čína.

Z pohledu cílů soutěžní politiky a práva to znamenalo nejen výše vzpomenutý posun akcentů, ale také ekonomicky zdůvodněné zúžení dosavadní palety cílů a soustředění se výhradně na efektivitu produkující vyšší blaho. Tato „ekonomizace“ vedla jednak k podstatně liberálnější, tj. méně časté intervenci do samovolného vývoje soutěže na trhu, ale i k transformaci antitrustu z odvětví práva na *de facto* součást ekonomie. Mikroekonomicky fundované zásahy soutěžních orgánů mohly být (alespoň teoreticky) předvídatelnější a stoupenci tohoto přístupu mohli slibovat soutěžitelům větší právní jistotu.²⁵

Chicagská škola, tak jako celá neoliberalní ekonomie a hospodářská politika, nezůstaly v Evropě bez vlivu. Vedle nepopiratelného a přirozeně motivujícího faktu, že vyšší efektivita vytváří větší bohatství, zde byl ten bezprostřední důvod, že globalizace ekonomických procesů a jejich aktérů, mj. v podobě působení nadnárodních firem na trzích na obou stranách Atlantiku, si vynuocovala jistou konvergenci přístupů soutěžních orgánů. Nepochybně se zde na straně EU projevil i vliv „zrání“ ve vnímání soutěže a role soutěžního práva, které poté, co se konkurence stala součástí společensky přijatého standardu a také poté, co vlastní právní praxe nakupila jisté penzum empirických zkušeností, přirozeně tíhlo k analytičtějšímu přístupu a tedy i k nahrazení výčtů formálních *per se* zákazů ekonomickým posouzením soutěžních pozitiv a negativ určitého jednání (tj. k nějaké podobě tzv. pravidla rozumu – *rule of reason*). Nakonec je pravděpodobné, že i dosažení podstatného stupně sjednocení trhů členských zemí (jednotný trh EU byl oficiálně inaugurován v lednu 1993) umožnilo uvažovat o jisté re-orientaci soutěžní politiky EU.

²⁵ Mezi teoretiky, natož praktiky, nikdy nebyla dosažena jednota v tom, o jakou efektivitu přesně jde, zda výhradně alokační, nebo i výrobní, transakční či dokonce tzv. dynamickou. Stejně tak nezavládla shoda v tom, zda blaho je především obecné (*total welfare*) či úzce spotřebitelské (*consumer surplus*) a zda spotřebitelem je pouze konečný nekomerční uživatel nebo každý zákazník (*customer*). Logicky docházelo k soupeření ekonomických kalkulací, které strany soutěžních sporů předkládaly, což činilo podstatu sporu nesrozumitelnou pro ne-ekonomy jak v roli soudců, tak zejména členů laických porot v případě USA. Výsledkem byla nepředvídatelnost a volání po jasnějších *per se* zákazech, které by srozumitelně odlišovaly, co se v hospodářské soutěži smí a nesmí. Současně se celé právní odvětví dostalo do vleku jedné školy ekonomického myšlení a vzdálilo se ochraně spravedlnosti v pojetí srozumitelném pro většinu společnosti, které vždy zahrnovalo rovnost šancí a (zejména na evropském kontinentě) i jistý distributivní aspekt. Klasické nároky normativního oboru jakým je ze své podstaty právo – tj. zajištění spravedlnosti, účinnosti a jistoty, nikoli čistého ekonomického výnosu, pro společnost – se obtížně sžívají s názory některých stoupenců Chicagské školy, podle nichž je soutěžní právo „totožné s mikroekonomií“ nebo že se dokonce stalo „odvětvím ekonomiky“ (Bejček, 2007, s. 667; Sokol, 2007, s. 139–140, 233; Monti, 2006).

Je pozoruhodné sledovat, jak neoliberalní antitrustový žargon, tj. alokační efektivita, spotřebitelské blaho, mikroekonomická analýza, postupně pronikl až téměř ovládl programová vystoupení nejvyšších představitelů antitrustu EU. Jestliže v IX. Zprávě o soutěžní politice v roce 1980 Komise uvedla integraci trhů jako „první a fundamentální cíl“ své soutěžní politiky, o patnáct let později v roce 1995 (XXV. Zpráva) již byla na první místo postavena „optimální alokace zdrojů, technický pokrok a flexibilní přizpůsobení se měnícímu se prostředí“ samozřejmě v nedělitelné vazbě na „vytvoření vnitřního trhu“. V roce 2001 (XXXI. Zpráva) pak bylo v úvodním slově soutěžního komisaře M. Montiho deklarováno: „Naším cílem je zajistit to, aby soutěž byla nedeformovaná, aby spotřebitel těžil ze širší nabídky, technické inovace a cenové konkurence.“ Rovněž v roce 2001 M. Monti ve Washingtonu prohlásil: „Po téměř 50 letech aplikace a vývoje soutěžních pravidel v Evropě můžeme s důvěrou prohlásit, že sdílíme stejné cíle a usilujeme o stejné výsledky na obou stranách Atlantiku. Jde nám o zajištění efektivní soutěže mezi podniky a naším nástrojem je soutěžní politika, která je založená na solidní ekonomické analýze a jejímž hlavním zájmem je ochrana spotřebitelských zájmů“ (Monti, 2001b).

Ekonomizace soutěžního práva EU prošla jistým vývojem, jehož předzvěsti je možné v rozhodnutích soutěžních orgánů EU vystopovat i několik desetiletí nazpět. Nelze tvrdit, že v ordo-liberalním období bylo stabilně rozhodováno v rozporu s efektivitou, byť její hledisko bylo až do konce 90. let v EU, na rozdíl od USA, marginální (Gerber, 1998, s. 420). Za zlomovou je však v četných komentářích tohoto vývoje považována právě éra komisaře Maria Montiho v první polovině našeho desetiletí. On sám byl totiž v daném ohledu významným „subjektem vlivu“. Byl prvním profesorem ekonomie v čele antitrustu EU, navíc se zkušeností z univerzity v Yale. Postavit soutěžní rozhodnutí na mikroekonomický základ bylo jedním z jeho hlavních cílů, s nimiž v roce 1999 přebíral funkci komisaře.²⁶

V době Montiho mandátu navíc Komise v průběhu jednoho roku (2002) třikrát narazila se svými soutěžními rozhodnutími u Soudu první instance EU, který jí vytkl nedostatečnou ekonomickou fundovanost jejích rozhodnutí²⁷. Ve stejné době to byla perspektiva vstupu více než deseti zemí do EU, která prakticky (v důsledku mnohonásobně vyššího počtu notifikací) vylučovala pokračování letitého centralizovaného *ex-ante* posuzování praktik soutěžitelů a nutila k přenosu odpovědnosti na samotné soutěžitele a k decentralizaci sankčního rozhodování, tj. k vymáhání článků 81 a 82 SES, národními soudy a soutěžními úřady. To vedlo k logické snaze dát soutěžnímu rozhodování jednotný

²⁶ V roce 2002 byl do čela GŘS Komise postaven absolvent ekonomie z Oxfordu Philip Lowe a ve stejném roce byl v rámci tohoto ředitelství zřízen i vlivný post hlavního soutěžního ekonomů. Pokud byl na počátku 90. let 20. století poměr ekonomů a právníků v tomto ředitelství 1:7, ve druhé půli našeho desetiletí to již bylo 1:2 (Evans, 2008). Není divu, že po roce 2000 začali komentátoři stále častěji hovořit o konvergenci antitrustu USA a EU, o americké inspiraci v iniciativách a rozhodnutích Komise apod. (Abbot, 2005; Wigger, 2006).

²⁷ Šlo o případy *T-324/99 Airtours v. Commission*, *T-310/01 Schneider Electric v. Commission* a *T-5/02 a T-80/02 Tetra Laval v. Commission*.

interpretační základ, který měla poskytnout právě mikroekonomie a posouzení přínosů k efektivitě a blahu spotřebitelů. Dosavadní šíře cílů identifikovatelných v rozhodovací praxi soutěžních orgánů EU prostě hrozila nekonzistencí a postupnou dezintegrací jednotné ochrany soutěže v EU.²⁸

3.6. Současný cíl soutěžní politiky EU

Sílicí ekonomizace soutěžní politiky a práva EU však nebyla nikdy ani doslovnou ani úplnou „amerikanizací“ ve smyslu přímého převzetí Chicagských standardů do rozhodování orgánů EU. Plné přijetí amerického vlivu neznemožnila jen historická odlišnost tradic, ale především ta skutečnost, že právní základ ochrany soutěže v EU se nezměnil, a tudíž nikdo neodstranil vazbu ochrany soutěže na cíl vybudování jednotného trhu, ani znění článků 81 a 82 SES, které jsou, jak již bylo řečeno, produkty harvardsko-ordo-liberálního období.

Stačí zdůraznit, že čl. 81 odst. 3 neumožňuje vyjmout ze zákazu dohodu soutěžitelů, která by „vylučovala soutěž z podstatné části“ dotčeného trhu. To znamená, že dojde-li na otázku, zda má mikroekonomicky efektivní praktika, spotřebitelům vyhovující, dostat přednost před ochranou polyopolní struktury trhu, v EU musí být stále dána negativní odpověď. Celá řada autorů v tom spatřuje trvalou přítomnost cíle ochrany ekonomické svobody soutěžitele v antitrustu EU, která bez změny primárního práva nemůže vymizet, i když nebude v politických deklaracích explicitně zdůrazňována (Pera, 2008, s. 26; Monti, 2007, s. 48). Ten samý článek uvádí rovněž jako jednu z podmínek vynětí ze zákazu i spravedlivý „přiměřený podíl spotřebitelů“ na výhodách (*fair share for consumers*) plynoucích ze spolupráce soutěžitelů. Komise to v již vzpomínaném interpretačním stanovisku (*Guidelines*) k čl. 81 odst. 3 vysvětluje nikoli ve smyslu blaha (*total welfare*) Chicagských ekonomů, ale jako prospěch kupujících. Dokonce zdůrazňuje, že vyčíslitelný efekt pro ty z nich, kteří jsou přímo dotčeni dohodou soutěžitelů, musí být alespoň neutrální. Jde tedy jednoznačně o ochranu ekonomických zájmů odlišitelných skupin zákazníků, což je opět tradiční evropský přístup, který měl ochraně hospodářské soutěže získat sociální oporu.

Podobně je pochybné, zda se může EU zcela vzdát historického cíle ochrany integrace trhů. Ačkoli má EU jednotný trh oficiálně od ledna 1993, v březnu 2008 soutěžní komisařka N. Kroesová (ve Washingtonu před americkými právníky) prohlásila: „Přestavte si, že Francie neprodala Louisianu, Španělé si nechali Floridu, ani Aljašku se nepodařilo koupit od Ruska. Dále si představte, že Shermanův zákon nebyl přijat v roce 1890, ale až 1957 a nakonec i to, že Kuba se zbavila komunistického režimu a začlenila se mezi státy Unie.... Zkrátka si představte USA složené z různých zemí s relativně mladým soutěžním právem... to je realita, s níž se Komise potýká každý den.“ S tím jak

²⁸ Ne náhodou Komise v roce 2004 vydala podrobné interpretační vodítko (*Guidelines*) k aplikaci čl. 81 odst. 3 (tj. výjimky ze zákazu kartelů), kde ihned v první větě oddílu obecných poznámek (*General remarks*) naprosto nedvojsmyslně uvedla: „Cílem článku 81 je ochrana soutěže na trhu jako prostředku zvyšování blaha spotřebitelů a zajištění efektivní alokace zdrojů“ (Dokument Komise č. 2004/C 101/08, odst. 13).

se chystá EU dále rozšiřovat a jak současná finanční a ekonomická krize probouzí staré protekcionistické instinkty se tento specifický cíl antitrustu EU stává opět více než aktuální.

Je tu i řada rozhodnutí soudů EU z posledních let, které svědčí o tom, že snaha Komise o ekonomizaci soutěžní politiky a práva nemá jednoznačné výsledky. Tradice psaného kontinentálního práva (*civil law*) nikdy nedávala soudcům takovou volnost inspirovat se novými paradigmaty společenských věd jako je tomu v soudci tvořeném právu (*common law*) v USA²⁹. Proto nepřekvapí, že celá řada rozsudků z druhé poloviny našeho desetiletí vyvolala polemiku o tom, zda v EU proběhla skutečně nějaká ekonomizace soutěžního práva nebo zda se postaru chrání přítomnost více soutěžitelů na integrujícím se trhu, nikoli hospodářská efektivita a blaho spotřebitelů. Jde o rozhodnutí jako např. *T-201/04 Microsoft v. Commission*, kterým byl Microsoft, dominant na trhu operačních systémů, donucen ochudit svůj rozšířený operační systém Windows o prohlížeč Windows Media Player, neboť jejich spojení v jednom výrobku sice nevyvolávalo stížnosti uživatelů, ale vytlačovalo z trhu konkurenty, kteří chtěli také prodávat aplikační software pro přehrávání obrazů a zvuku. Z roku 2008 je možné uvést např. rozsudek ve věci C-468/06 a C-478/06 *Sot. Léllos kai Sia EE v. GlaxoSmithKline AEVE*, v němž ESD označil za zneužití dominantního postavení rozhodnutí originálního výrobce léku snížit dodávky obchodníkům, kteří je pře-prodávali do „levných“ zemí EU. Ačkoli je zřejmé, že tento paralelní obchod není efektivní pro výrobce, který investoval do výzkumu a vývoje, ani pro konečného spotřebitele, pro něhož je cena dána národní lékovou politikou více než trhem, bránění paralelnímu vývozu vytváří přehradu jednotnému trhu a tedy znovu odděluje jednotlivé členské státy EU.

Sami představitelé antitrustu USA nakonec zdůrazňují, že ta mikroekonomie, kterou užívá GŘ soutěž Komise, není Chicagská, ale post-Chicagská. To znamená, že nestaví ani tak na teoretických dogmatech o chování trhu, ale naopak dává přednost jeho detailní analýze, modelování a hledání všech možných dopadů chování soutěžitelů. V důsledku toho je také více intervenční, neboť méně podléhá obavě z tzv. falešných pozitiv zásahů do trhu, před nimiž varovali teoretikové Chicagské školy³⁰. Časově se post-Chicagská škola dostala na akademické výsluní právě v době, kdy Komise začala o „ekonomizaci“ antitrustu EU usilovat a obsahově více odpovídala dosavadní aplikační praxi a precedentní judikatuře EU.

V souhrnu lze uvést, že Komise může být podezřelá, že využila „tučných let“, kdy byla liberálně vnímaná ochrana hospodářské soutěže na výsluní, aby

²⁹ Jak zdůrazňuje J. Bejček: „Provádět teleologickou (tj. z hlediska sledovaného účelu – V. Š.) redukci normy může snáze americký soudce než soudce kontinentální, natož pak kontinentální úředník na příslušném protikartelovém úřadu“ (Bejček, 2006, s. 749).

³⁰ Jde o tzv. *false positives* (nebo také *Type I errors*), tj. chyby vznikající z asertivního vynucování soutěžního práva (*over-enforcement*) k nimž historicky měla sklon EU, v protikladu k tzv. *false negatives* (nebo také *Type II errors*), čili chybám v důsledku zdrženlivého vynucování (*under-enforcement*), které je v tomto srovnání typické pro USA. O vlivu Chicagské školy na antitrust USA a post-Chicagské na EU viz Rosch, 2007.

prosazovala její ekonomizaci, v níž může někdo spatřovat i nebezpečnou amerikanizaci antitrustu EU. Jisté však je, že soutěžní orgány EU nikdy zcela neopustily přístupy založené na ochraně ekonomické svobody a integrace trhů. Šanci Komise pokračovat v nastoupeném trendu ovšem zpochybnil prezident Sarkozy svým atakem proti „volné a nerušené soutěži“. V červnu 2007 to bylo ještě možné považovat za odpor země, v níž anti-liberalismus zdaleka není doménou levice, země, která se dlouhou dobu považovala za inspirátora a pilota evropské integrace a k jejímuž zklamání se Brusel stal „hnízdem anglosaského liberalismu“ (Thornhill, 2007). Ovšem z perspektivy roku 2009 je možné Sarkozyho útok považovat za předzvěst krize neoliberálního modelu kapitalismu, která dnes obrací poměr trhu a státu, deregulace a regulace.

4. SOUČASNÁ KRIZE A BUDOUCNOST SOUTĚŽNÍ POLITIKY EU

Zřejmě jen ti, kdo věří (anebo doufají), že nynější finanční a hospodářská krize znamená konec kapitalismu, by mohli tvrdit, že přinese i totální nahrazení tradiční politiky a práva ochrany hospodářské soutěže politikou státních regulací a intervencí. Nejde však o pravděpodobnou alternativu, neboť nemá ani program ani politickou sílu, které by něco znamenaly. Heslem prezidenta Sarkozyho a stejně smýšlejících je nyní „nový kapitalismus“, který v souhrnu znamená nová globální pravidla nejen pro finanční trhy, jež nebudou kopírovat trendy a představy dominující v USA. Dále je to větší role státu v ekonomice a spolu s ním i převaha jiných hledisek než krátkodobý zisk. Současní političtí lídři Francie a Německa se v lednu 2009 na konferenci v Paříži shodli, že ani poté, co krize odezní, nenastane návrat k *laissez-faire* v hospodářské politice³¹.

Je logické, že pod největší tlak se v důsledku reakcí vlád na krizi dostala pravidla EU pro poskytování státní pomoci firmám v nesnázích a kontroly spojování soutěžitelů. Státní záchranné balíčky a spásná převzetí insolventních bank by při standardní aplikaci těchto pravidel nebyly rozhodně tak rychle realizovatelné a lze spekulovat i o tom, zda a za jakých podmínek by byly vůbec Komisí povoleny³². Pokud GŘS Komise při posuzování těchto operací sleduje

³¹ Jednalo se o mezinárodní konferenci „Nový svět, nový kapitalismus“, svolanou do Paříže ve dnech 8. - 9. 1.2009, na níž byli hlavními řečníky N. Sarkozy, A. Merkelová, T. Blair, jakož i ekonomové usilující o překonání neoliberálních přístupů (A. Sen, J. Stiglitz). Zprávy o konferenci byly uváděny s výmluvnými titulky – viz *Eu.observer.com* January 9, 2009 (*Merkel and Sarkozy call for global security council*), *International Herald Tribune* January 9, 2009 (*Sarkozy, Merkel, Blair call for new capitalism*), *La Tribune.fr* Janvier 8, 2009 (*Nicolas Sarkozy se penche de nouveau sur la moralisation du capitalisme financier*).

³² Např. John Vickers, v letech 2000-2005 hlava britského soutěžního úřadu (OFT - Office of Fair Trading) a nyní profesor Oxfordské univerzity hovoří o „obcházení (*bypassing*) soutěžního práva s cílem umožnit soutěž ohrožující fúze bank“. Jednorázová státní pomoc bance v krizi podle něj nevyvolává rozkol se soutěžními principy, ale např. obejití soutěžních kritérií britskou vládou při schválení převzetí banky HBOS bankou Lloyds TSB je jejich pravým opakem, neboť OFT převzetí nedoporučila jako nebezpečné pro soutěž (Vickers, 2008, s. 4).

priority „finanční stability, dlouhodobého přežití zachraňovaných subjektů, zabránění přelití krize do dalších odvětví ekonomiky“ (Kroes, 2008a), znamená to sice, že pohled národohospodáře vítězí nad pohledem strážce efektivní soutěže, ovšem stále jde o krizový management jiné oblasti než je ve vlastním slova smyslu antitrust, tj. standardy a cíle aplikace článků 81 a 82 SES.

Sám antitrust, coby jádro ochrany hospodářské soutěže, představitelé Komise ve svých vystoupeních vehementně brání. V projevu s názvem „Na obranu soutěžní politiky“ v říjnu 2008 komisařka N. Kroesová zdůraznila, že i pro období krize je zásadní mít pravidla toho, co se na trhu smí a co ne (Kroes, 2008b). Připustila, že „trhy nefungují nejlépe, jsou-li ponechány samy o sobě“, snažila se však přesvědčit, že pro záchranu ohrožených firem je nejlepší růst produktivity a konkurenceschopnosti generovaný soutěžními tlaky. Na konferenci k „novému kapitalismu“ v lednu 2009 pak zdůraznila zásadní význam „rovnosti šancí, poskytovaných zejména volnými a konkurenčními trhy“ (Kroes, 2009). Uznala, že „státní intervence jsou nutné, aby zajistily lepší regulaci, ovšem takovou, která ochrání dynamiku a inovace pramenící z volné soutěže.“ Užila nápadně kompromisní slovník, mísící liberální a ordo-liberální termíny a navracející do programové výbavy Komise koncepty, postupně opouštěné v době úsilí o ekonomizaci soutěžního práva. Její prohlášení, že „zájem o sociální spravedlnost by nás neměl vést k tomu, abychom občany zbavili svobody a plodů, které přicházejí z flexibilních trhů.... Naopak by nás měl vést k soustředěnému projektování našich společenských institucí tak, aby se každý mohl skutečně podílet na hospodářství za rovných podmínek“ se podstatně snáze interpretuje z pozic ordo-liberalismu (svoboda, rovné podmínky, účast všech, institucionální rámec) než neo-liberalismu (pouze důraz na plody flexibilních trhů).

Jistý návrat k ordo-liberalismu výslovně uvedl v programové stati uveřejněné Komisí na podzim 2008 generální ředitel GŘS Komise P. Lowe. Ačkoli vrcholným cílem intervencí Komise zůstává podle něj podpora spotřebitelského blaha, tento koncept „musí být interpretován dynamicky ve smyslu dopadu jakékoli struktury nebo jednání na cenu, výběr, kvalitu, inovace v krátkodobém i dlouhodobém horizontu.“ Připustil však, že tyto efekty nejsou vždy měřitelné a kvantifikovatelné, proto je jedinou cestou k ochraně spotřebitelského blaha v dlouhodobém horizontu ochrana procesu nebo dynamiky soutěže na trzích. V tomto smyslu jde o konvergenci německé a anglosaské tradice antitrustu“ (Lowe, 2008b, s. 6). V praxi to má znamenat důraz na *ex-ante* definovaná pravidla všude tam, kde to zobecnění dosavadní zkušenosti umožňuje a definici jasné metodiky *ad hoc* posuzování všude tam, kde je minulá zkušenost nejednoznačná.

Toto vyjádření lze chápat jako snahu o efektivní mix tradičních právnických *per se* zákazů a (pokud možno) jednotné metodiky analýzy přínosů a újm pro soutěž, která bude aplikována na případy jednání soutěžitelů vybočujících z pravidel nebo hodné vynětí ze zákazu. Jinými slovy, nedočkáme se přechodu antitrustu EU na americké pravidlo rozumu (*rule of reason*), kde mají protistrany možnost přesvědčit soudce tím, co někteří nazývají „bitvou posudků“ (Bejček, 2006, s. 751), ale spíše návratu k vyzkoušenému pojetí článku 81 SES. Co

narušuje soutěž, označuje článek 81 odst. 1 za zakázané a odst. 2 za neplatné. Článek 81 odst. 3 SES umožňuje uniknout tomuto zákazu, jsou-li přínosy (jen rámcově definované zákonem) vyšší než újma soutěži. V praxi zřejmě půjde o jakýsi dvoustupňový test každé potenciálně kartelové praktiky. Posuzován bude její soulad s volnou soutěží na společném trhu, která nesmí nikdy být vyloučena z významné části trhu (spíše ordo-liberální část testu) a ekonomické analýzy jejích dopadů na růst, inovace a spotřebitele (spíše anglosaská část testu). Přitom je velmi pravděpodobné, že kritéria posouzení výsledku této analýzy budou plastičtější a političtější než by si představovali neoliberalové, neboť půjde o posouzení „v krátkodobém i dlouhodobém horizontu“.

Takové upozadění neoliberální rétoriky jistě pomůže ve slovních přestřelkách Komise s kritiky. A v reálném rozhodování, kde díky výše ukázané konzervativnosti soudů EU v podstatě nedošlo k opuštění původních cílů antitrustu, není pod tlakem krize zásadně co měnit. Vlivní stoupenci ochrany soutěže, např. Bruno Lasserre z francouzské Soutěžní rady (*Conseil de la concurrence*), již také podtrhli, že stávající principy a instrumenty antitrustu „jsou dostatečně pružné na to, aby se přizpůsobily každému počasí“ (Lasserre, 2008). To vše je nepochybně pravda a antitrust EU může do značné míry stavět na tom, že nepodlehne ve stejné míře jako antitrust USA měnícím se ekonomickým paradigmatům a po celou dobu sledoval političtěji zabarvenou paletu cílů.

Existují ovšem nejméně tři úskalí, s nimiž se soutěžní politika a právo EU budou muset vinnou současné krize vyrovnat. Prvním je jejich důvěryhodnost a konzistence. Při pohledu zpět není možné popřít, že antitrust EU procházel v tomto desetiletí pod vedením Komise jistou transformací vlastní identity. Ještě rok staré projevy jejích představitelů jsou plné výrazů jako „znovu-promyšlení standardů“ či „politický posun“ směrem k efektivitě a blahu spotřebitelů coby „novým vůdčím principům“ soutěžní politiky EU (Lowe, 2007). Současná rétorika stejných představitelů je již nápadně jiná a bude zajímavé sledovat, kam se vyvine, až dojde k ekonomickému oživení. Lze odhadovat, že antitrust EU spíše nenaváže na ekonomizační tendence prosazované posledními dvěma soutěžními komisaři (M. Monti a N. Kroesová) a bude pokračovat v aktuálně prosazované „konvergenci německé a anglosaské tradice antitrustu“. A to nejen z důvodu, že obrátí zpět k před-krizovému paradigmatu hospodářství a soutěže není pravděpodobný, ale také proto, že by se standardy aplikace článků 81 a 82 SES nápadně rozešly s tím, nač Komise pod vlivem krize přistoupila v kontrole spojování a státní pomoci soutěžitelům.

Druhým, vlastně staronovým, úskalím, bude jednoznačnost a vnitřní soudržnost samotného přístupu k soutěži postaveného na konvergenci německých a anglosaských tradic, tj. na *ex-ante* zákazech a jednotné metodice *ad-hoc* analýzy. Najít takové zákazy a takovou analýzu bude v praxi předmětem nekončící diskuse, a to nikoli jen v běžné intenzitě provázející každou ekonomicko-právní analýzu a rozhodování. V teoretické rovině nevyhnutelně dojde k revizi mnoha přístupů a modelů, neboť současná krize mj. otrásla přesvědčením, že vývoj hospodářství, trhů, chování velkého množství aktérů najednou lze modelovat a prognózovat (Kohout, 2008). V praktické rovině bude

o to těžší se na něčem jednotném shodnout, oč silnější je aktuálně volání po globálních pravidlech regulace trhů. I komisařka N. Kroesová na konferenci o „novém kapitalismu“ podtrhla, že na poli soutěžní politiky jsou třeba „globální odpovědi“, což je vzhledem k mnohonárodním efektům jak chování firem, tak i soutěžních rozhodnutí, která na ně dopadají, více než logické (Kroes, 2009). Pokud se v předkrizovém období někomu zdálo, že jednotný základ interpretace faktů při soutěžním rozhodování poskytuje neoliberální teorie a na ní postavená mikroekonomická analýza, pak do budoucna jakákoli důvěra v takový jednotný základ chybí.

Třetí úskalí přinesou pokračující politické tlaky a ataky na politiku ochrany soutěže, jako byl ten prezidenta Sarkozyho v červnu 2007, které budou, samozřejmě vinou krize a jejích dopadů, tlačít soutěžní politiku do služebního postavení vůči politice hospodářské a průmyslové. Ohrožena může být nezávislost rozhodování Komise (a samozřejmě i národních soutěžních úřadů) i rozsah jejich kompetencí. O jejich nezávislost půjde nejvíce v případech posuzování státní pomoci a fúzí či převzetí strategických podniků, kde jsou a zřejmě i v budoucnu budou politické tlaky nejsilnější. Podobně politicky citlivé však může být i rozhodování o potenciálním zneužití dominantního postavení, kterého se dopustil „národní (či evropský) šampion“, zvláště pokud bude v důsledku krize pod úplnou či částečnou kontrolou státu jako vlastníka. Stejně tak nelze vyloučit pokusy o vynětí celých sektorů (energetika, finanční a některé další služby...?) z volného působení tržních sil a nahrazení jejich *ex-post* kontroly *ex-ante* regulací. Nepochybně bude zpomalena deregulace v sektoru veřejných služeb a nejen v sektoru finančnictví může dojít k de-deregulaci a částečnému zestátnění. Obrovským problémem by se nakonec stalo oživení národního protekcionismu uvnitř EU, které by ohrozilo jak samotný jednotný trh, tak samozřejmě i jednotnou ochranu hospodářské soutěže na něm.

5. ZÁVĚR

Nynější finanční a hospodářská krize nutí politiku a právo ochrany hospodářské soutěže EU k přehodnocení svého nedávného směřování a do značné míry k návratu k jejich původní identitě. Jinými slovy, jde o otočení cesty ekonomizace soutěžního práva, inspirované neoliberální ekonomickou teorií, zpět k harvardsko-ordo-liberálním základům antitrustu EU. Nepůjde samozřejmě o návrat úplný, neboť to ani po desetiletích evoluce soutěžního práva, košatění jeho rozhodovací praxe i testování různých metod soutěžní analýzy není možné. V debatě o cílech, kterým má soutěžní politika sloužit, však v EU, velmi pravděpodobně, opět převládnu dřívější cíle ekonomické svobody, tj. zachování soutěžního procesu na trhu, dále cíl integrace trhů členských zemí EU a samozřejmě nebude opuštěn cíl spotřebitelského blaha. Ekonomická analýza bude dávat podklady, nebude však rozhodovatelům na základě svých teoretických východisek podsouvat parametry řešení, neboť ty zůstanou politicky plastické a co do sledovaných cílů víceznačné.

Současně bude muset soutěžní politika a právo EU ustát dopady nynější krize na vnímání poměru státu a trhu, regulace a deregulace, na elementární důvěru v přínosy volné tržní soutěže. Již v polovině roku 2007 narazilo zařazení

ochrany soutěže mezi hlavní cíle EU na odpor těch politických sil, které v tom spatřovaly ochranu „soutěže pro soutěž“, vyzvednutí anglosaského liberalismu na piedestal nejvyšších evropských hodnot. Na počátku roku 2009 se musí antitrust EU potýkat s voláním po celkové revizi modelu kapitalismu, po pohřbení doktríny *laissez-faire*, po návratu státu do ekonomiky a také s oživením protekcionistického patriotismu uvnitř EU. To může ohrozit dosavadní prominentní postavení politiky a práva ochrany hospodářské soutěže mezi společnými politikami EU i jejich oblibu na národní úrovni, neboť tyto byly zjevnými produkty liberálně-optimistického období konce 20. a bezprostředního začátku 21. století. Při (zatím nepravděpodobné) realizaci nejčernějšího ze scénářů budoucího vývoje by mohl být antitrust v EU podřízen hospodářsko-průmyslové politice prosazované z jednotlivých členských zemí. Z jeho působnosti by mohla být vyňata celá odvětví, do nichž by stát zasahoval buď *ex-ante* regulací nebo přímou kontrolou nejdůležitějších kapacit a transakcí.

Přes tato varovná konstatování není závěr analýzy pesimistický. Soutěžní politika a právo EU mají kvalitní, tj. léty prověřený a dostatečně flexibilní právní základ i aplikační mechanismus, které se prozatím vždy dokázaly v rozumné míře přizpůsobit potřebám a okolnostem, aniž by popřely samy sebe. Celý posun antitrustu EU od „právního dogmatismu k ekonomickému pragmatismu“ a nyní alespoň zčásti obrat zpět se odehrály v rámci stejného právního i institucionálního rámce, bez zjevných diskontinuit, byť samozřejmě mnohdy na úkor právní či ekonomické čistoty. K této čistotě je však třeba zdůraznit, že napětí mezi právem a ekonomikou, mezi ochranou procesu a výsledku, mezi omezováním a podporou spontánního vývoje na trzích, je v podstatě definičním znakem jakékoli soutěžní politiky a práva. Od samého počátku jde o spornou disciplínu, která se vnitřně rozchází již v definici toho, co je to hospodářská soutěž jako předmět kultivace a ochrany. Dělal-li Friedrich A. von Hayek zákony na *nomos* (pravidla) a *thesis* (opatření), z nichž ta první chrání a dotvářejí spontánní řád, zatímco ta druhá naplňují aktuální záměry společenské organizace, pak soutěžní právo je nejlepší ilustrací věčného hybridu obou (Hayek, 1991, s. 115). Od svého vzniku se snažilo pomáhat volné soutěži cestou zákazů jejich příliš svévolných projevů, čili chránilo spontánní řád prostřednictvím obecných pravidel i konkrétních opatření. To je pro soutěžní politiku a právo jak zdrojem teoretické slabosti a nekonzistence – zejména v oblasti sledovaných cílů –, tak i flexibility potřebné pro adaptaci v turbulentních podmínkách finanční a hospodářské krize.

6. LITERATURA

Abbot A., F.: A Brief Comparison of European and American Antitrust Law. Oxford, The University of Oxford Center for Competition Law and Policy 2005, Paper (L) 02/05.

Annual Reports on Competition Policy. Brussels, European Commission, DG Competition (http://ec.europa.eu/competition/annual_reports/).

Areeda P.: *Antitrust Analysis. Problems, Texts, Cases.* Boston, 3rd edition. Little, Brown and Co. 1981.

- Armentano, D. T.:** *Proč odstranit protimonopolní zákonodárství*. Praha, Liberální institut 2000.
- Baldwin, R., Wyplosz, Ch.:** *Ekonomie evropské integrace*. Praha, Grada Publishing 2008.
- Bejček, J.:** Falešné dilema právní normativity a ekonomického pragmatismu v soutěžním právu. *Právník*, 2006, č. 7, s. 745-768. (a)
- Bejček, J.:** Střet soutěžní politiky a jiných zájmů státu. (Příspěvek na konferenci Soutěž a konkurenceschopnost. Brno, ÚOHS, 28. - 29. 11. 2006, www.compet.cz) (b).
- Bejček, J.:** Cílové konflikty v soutěžním právu. *Právník*, 2007, č. 6, s. 663-689
- Black, O.:** *Conceptual Foundations of Antitrust*. New York, Cambridge University Press 2005.
- David, L.:** Poznámky k teleologickému výkladu práva. *Právní rozhledy*, 2006, č. 23, s. 858-861.
- Denoix, M., Klargaard, O.:** The Competition Policy in the European Union. Paris, Fondation Robert Schuman 2007, *European Issues*, No. 52.
- Eliáš, K., Bejček, J. a kol.:** *Kurs obchodního práva. Obecná část. Soutěžní právo*. Praha, C. H. Beck 2004.
- Elhauge, E., Geradin, D.:** *Global Competition Law and Economics*. Oxford, Hart Publishing 2007.
- Evans, L.:** The Role of Economics in Modern Competition Policy. Hamburg, 2008 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>).
- Ezrachi, A.:** *EC Competition Law – An Analytical Guide to the Leading Cases*. Oxford, Hart Publishing 2008.
- Gerber, D. J.:** *Law and Competition in Twentieth Century Europe. Protecting Prometheus*. New York, Oxford University Press 1998.
- Gerber, D. J.:** Fairness in Competition: European and U. S. Experience. (Presentation at Conference on Fairness and Asian Competition Laws). Kyoto 2004 (www.kyotogakuen.ac.jp).
- Giavazzi, F.:** EU Role in Competition Still at Risk. In Letters to the Editor. *The Financial Times*, June 29, 2007.
- Ginsburg, D. H.:** Judge Bork, Consumer Welfare, and Antitrust Law. In *Harvard Journal of Law and Public Policy*. Spring 2008, Vol. 31, Issue 2, pp. 449-454.
- Glopolis** (Pražský institut pro globální politiku): *Velké plány, peníze a pády – hledání hodnot a odpovědí ve finanční krizi*. Praha, leden 2009 (www.gliopolis.org).
- Gormsen, L. L.:** Article 82 EC: Where are we coming from and where are we going? *The Competition Law Review*, March 2006, Vol. 2, Issue 2, pp. 5-25.

Hayek von, F. A.: *Právo, zákonodárství a svoboda. Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie* (část 1 Pravidla a řád). Praha, Academia 1991.

Jones, A., Sufrin, B.: *EC Competition Law – Texts, Cases and Materials*. (2nd edition). New York, Oxford University Press 2004.

Kay, J.: *The Truth About Markets*. London, Penguin 2003.

Kohout, P.: Když ekonomům zůstanou jen trosky. *MfDNES*, 4. 12. 2008.

Krabec, T.: *Teoretická východiska soutěžní politiky*. Studie Národohospodářského ústavu J. Hlávky 2006, č. 1.

Kroes, N.: EC Antitrust Rules: An Overview of Recent Developments. Athína, October 5, 2006 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>).

Kroes, N.: Competition Policy in a Changing World and Globalised Economy: Fundamentals, New Objectives and Challenges Ahead. Brussels, June 5, 2007 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>) (a).

Kroes, N.: Competition Policy: Achievements in 2006; Work Programme in 2007; Priorities for 2008. Brussels, European Parliament, June 26, 2007 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>) (b).

Kroes, N.: Assessment of Perspectives for Competition Policy in Europe. Barcelona, November 19, 2007 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>) (c).

Kroes, N.: EU and US Antitrust Policies. Our Shared Belief in Competitive Markets. Washington, March 28, 2008 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>) (a).

Kroes, N.: N'ayez pas peur de la concurrence. Paris, Avril 29, 2008 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>) (b).

Kroes, N.: Dealing with Current Financial Crisis. Brussels, October 6, 2008 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>) (c).

Kroes, N.: In Defense of Competition Policy. Brussels, October 13, 2008 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>) (d).

Kroes, N.: Address at Conference Nouveau Monde, Nouveau Kapitalisme. Paris, January 8, 2009 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>).

Lasserre, B.: How Can National Competition Authorities Mobilize in Times of Global Crisis? *GCP – The Online Magazine for Global Competition Policy*, 2008, Dec 15 (<http://www.globalcompetitionpolicy.org/index.php?&id=1511&action=907>).

Lipka, D. a kol.: *Soutěžní politika. Jak EU odmítá bohatství a prosperitu*. Praha, Liberální institut 2005.

Lowe, P.: Consumer Welfare and Efficiency – New Guiding Principles of Competition Policy? Munich, March 27, 2007 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>).

- Lowe, P.:** The Commission's Current Thinking on Article 82. Brussels, January 31, 2008 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>) (a).
- Lowe, P.:** The Design of Competition Policy Institutions for the 21st Century – the Experience of the European Commission and DG Competition. *Competition Policy Newsletter*, 2008, No 3, pp. 1-11. (b)
- Malaurie-Vignal, M.:** *Droit de la concurrence interne et communautaire*. (3e édition). Paris, Armand Colin 2005.
- Marissing, J. L. P.:** A Policy of Change – An Appeal for Further Reform of Aspects of EU Competition Policy. (Free Inaugural Speech at Nyeroode Business Universiteit). Breukelen, September 30, 2005.
- Martin, S.:** The Goals of Antitrust and Competition Policy. (paper published by Department of Economics), Purdue University, Indiana July 2007.
- McFadzean, A.:** The Bigger Picture: Biography and/or History? Robert Bowie. *Australasian Journal of American Studies*, 2003, Vol. 22, No. 2, pp. 41-62.
- Monet, J.:** *Mémoires*. Paris, Fayard 1976.
- Monti, G.:** *EC Competition Law*. New York, Cambridge University Press 2007.
- Monti, M.:** The Future for Competition Policy in the European Union. London, July 9, 2001 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>) (a).
- Monti, M.:** Antitrust in the US and Europe: a History of Convergence. Washington, November 14, 2001 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>) (b).
- Monti, M.:** A Reformed Competition Policy: Achievements and Challenges for the Future. Brussels, October 28, 2004 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>).
- Munková, J., Svoboda, P., Kindl, J.:** *Soutěžní právo*. Praha, C. H. Beck 2006.
- Musetescu, R. D. a kol.:** The Role of the Competition Policy in Forging the European Common Market. *Romanian Journal of European Affairs*, Dec. 2008, vol. 8, No. 4, pp. 63-74.
- Nicolaides, P.:** The Truth about Competition. In Letters to the Editor. Euractive.com July 13, 2007.
- Padilla, J. A., Ahlborn, A.:** From Fairness to Welfare, Implications for the Assessment of Unilateral Conduct under EC Competition Law. (12th Annual Competition Law and Policy Workshop, Robert Schuman Centre, 8-9 June 2007. EUI). Florence 2007 (www.iue.it/RSCAS/Research/Competition).
- Pera, A.:** Changing Views of Competition and EC Antitrust Law. Università degli Studi di Macerata, Macerata Lectures on European Economic Policy 2008, Working Paper No. 13 March/2008.
- Petite, M.:** EU Commitment to Competition Policy Unchanged. In Letter to the Editor. *The Financial Times*, June 27, 2007.

Poillot-Peruzetto, S., Luby, M., Svoboda, P.: *Evropské právo a podnik*. Praha, Linde 2003.

Rosch, J. T.: I Say Monopoly, You Say Dominance: The Continuing Divide on the Treatment of Dominant Firms, is it the Economics? International Bar Association, Florence September 8, 2007 (<http://www.ftc.gov/speeches/>).

Sapir, J.: A crise économique et financière de l'automne 2008. De la crise de liquidité à la crise de modèle. Paris, La Forge Info, Octobre 2008.

Schweitzer, H.: Competition Law and Public Policy: Reconsidering an Uneasy Relationship, the Example of Art. 81. San Domenico di Fiesole, European University Institute 2007, EUI Working Paper Law No. 2007/30 (www.eui.eu).

Sokol, J.: *Moc, peníze a právo. Esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň, Aleš Čeněk 2007.

Svoboda, P. (ed.): *Evropské právo. Základní dokumenty podle stavu k 1. 9. 2004*. Ostrava, Jiří Motloch-Sagit 2004.

Toft, T.: Latest Developments in EC Competition Law. Beijing January 14, 2008 (<http://ec.europa.eu/competition/speeches/>).

Thornhill, J.: Rhetoric Belies France's Rethink on Virtues of Competition. *The Financial Times*, November 18, 2007.

Vickers, J.: The Financial Crisis and Competition Policy: Some Economics. *GCP – The Online Magazine for Global Competition Policy*, Dec 2008, Release 1.

Weaterhill, S.: *Cases & Materials on EU Law*. New York, Oxford University Press 2006.

Wigger, A.: Towards a Market Based Approach: The Privatization and Micro-Economisation of EU Antitrust Law Enforcement. Department of Political Science, Vrije Universiteit Amsterdam 2006. Working Papers Political Science No. 2006/05.

Witschke, T.: The First Antitrust in Europe – Success or Failure, Origins and Application of the Merger Control Policy of the High Authority of the European Coal and Steel Community 1950–1963. Working paper pro EBHA Conference 2001 Business and Knowledge. Oslo 2001 (www.bi.no/forsking/ebha2001.nsf).

Whish, R.: *Competition Law*. (Fifth Edition). New York, Oxford University Press 2005.